

Маріупольський
університет

Фінансова система ЄС

Електронний навчальний посібник
Олена Ткаченко

«У часи змін як у Європі, так і в світі, євро запропонувало нам стабільність, суверенітет і солідарність»

Крістін Лагард

Фінансова система Європейського Союзу – це матеріальна основа існування і функціонування найвідомішого і найуспішнішого інтеграційного об'єднання країн не лише в Європі, а і в усьому світі. Фінансова система ЄС виступає за об'єднану Європу, захищає її інтереси і приносить користь усім громадянам ЄС.

Фінансова система, особливості її побудови, функціонування є корисними для вивчення тим, що мають досвід, використовують певні механізми і мають ефективні результати щодо:

- підтримки стабільності цін у єврозоні, гарантуючи, що інфляція залишається низькою, стабільною та передбачуваною, а це, в свою чергу, дозволяє громадянам спланувати свої заощадження та витрати;
- забезпечення надійності і безпеки банківської системи, послідовного і стандартизованого нагляду за нею, що допомагає зберегти гроші громадян ЄС в безпеці, додати впевненості, що вони зможуть пережити «чорний день»;
- підтримки безперебійної роботи фінансової інфраструктури, що б громадяни ЄС могли безперебійно сплачувати покупки в електронному вигляді, переводити гроші і бути при цьому захищеними від будь-яких шахрайських дій;
- збереження фінансової стабільності, визначення ризиків, вироблення рекомендацій щодо зменшення їх впливу,

запобігання і реагування на можливі потрясіння на фондовому ринку, ринку нерухомості, тощо, що допомагає громадянам ЄС, підприємствам планувати і інвестувати в майбутнє;

- розробки і впровадження інновацій, що змінюють або можуть змінити спосіб роботи фінансових ринків при забезпеченні їх інтеграції і стабільності, і які можуть принести громадянам ЄС велику користь.

Фінансова система, фінансова інтеграція ЄС пройшла довгий шлях, що був пов'язаний із випробуванням різних інструментів регулювання на різних етапах розвитку інтеграційних процесів в Європі, різних механізмів впливу на функціонування фінансових ринків, розробкою і впровадженням європейської валютно системи у 1992 р., утворення зони євро. Досвід функціонування ЄВС показав, що єдиної валюти недостатньо для стимулювання подальшого розвитку та інтеграції фінансової системи ЄС. Необхідним є вільний потік фінансових послуг, належна правова, нормативна та наглядова база, а також інституційна інтеграція. І ЄС почав вирішувати ці завдання.

Було кілька важливих кроків на цьому шляху: План дій Європейської Комісії щодо гармонізації ринків фінансових послуг ЄС, починаючи із 1999 р., вдосконалення регуляторних процесів (рекомендації щодо подолання кризових явищ у фінансовій та банківській сферах, так звана архітектура Ламфалуссі), що були запроваджені починаючи із 2001 р., формування банківського союзу у 2012 р. та двох наступних планів дій щодо союзу ринків капіталу (СМУ) у 2015 та 2020 рр. Шлях із удосконалення і розвитку фінансової системи триває і до нині і країни-члени ЄС поступово і надійно вирішують проблеми сумісного існування і співпраці.

Що дає європейцям фінансова система. Слід звернути увагу на слова Крістін Лагард (французька фінансистка, колишня директорка-розпорядниця Міжнародного валютного фонду. З 1 листопада 2019 р.- президент Європейського центрального банку), яка говорячи про євро, європейську валютну систему, визначила, що «Валютний союз – це не кінцева точка, – це

постійний процес об'єднання ... Союз має бути багатограним і включати фіскальні, фінансові та банківські виміри для розвитку вищого ступеня інтеграції...».

Фінансова система ЄС – це важливе знання на шляху приєднання України до цього інтеграційного об'єднання, шляху, який розпочався ще в грудні 1991 р., коли ЄС офіційно визнав незалежність України і підтримує нашу країну у тяжкі часи, коли саме українці відстоюють цінності європейської цивілізації – правова захищеність громадянина, домінанта права, громадянське суспільство, свобода і пріоритет прав людини. І саме фінансова система ЄС дозволяє не лише фінансувати розвиток країн-членів, а і надавати масштабну фінансову підтримку Україні і її громадянам.

Олена Ткаченко

Посібник підготовлено у рамках виконання Проєкту «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» / «Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities» (REDU) (2020-2024 роки)

Модуль 1. Особливості формування фінансової системи ЄС

Тема 1. Фінансова система ЄС: сутність і призначення.

Поняття та його визначення

Державний бюджет – це найбільший централізований фонд коштів, що перебуває у розпорядженні уряду, який виконує державну політику, це фінансовий план держави у формі затвердженого вищим законодавчим органом країни документа, що містить кошторис державних доходів і видатків протягом фіскального року й особливості порядку застосування норм [податкового та фінансового законодавства](#).

Європейська комісія (ЕК) – це незалежна інституція, що є виконавчим органом влади в ЄС та реалізовує загальну політику ЄС у різних сферах життя.

Європейська рада (ЕР) – це інституція, що є стратегічним орієнтиром розвитку ЄС.

Європейська система центральних банків (ЄСЦБ) – це система, до якої входять [Європейський центральний банк та центральні банки країн ЄС](#).

Європейський банк реконструкції та розвитку – міжнародний фінансово-кредитний інститут, який надає допомогу країнам від Центральної Європи до Центральної Азії для проведення ринкових реформ, активного [інтегрування економік цих країн](#) у міжнародні господарські зв'язки.

Європейський інвестиційний банк – це фінансово-кредитна установа, діяльність якої спрямована на сприяння збалансованому розвитку країн-членів Європейського Союзу шляхом [надання кредитів або банківських гарантій](#).

Європейський парламент – це консультативно-законодавчий орган ЄС, склад якого обирається громадянами країн-учасників ЄС.

Європейський Центральний Банк (ЄЦБ) – єдина наднаціональна фінансова установа як суб'єкт права, що реалізує фінансову політику, вироблену ЄСЦБ.

Місцеві фінанси – сукупність грошових коштів, що формуються і використовуються для розв'язання завдань місцевого рівня. Структуру місцевих фінансів визначають державний устрій та відповідний адміністративно-територіальний поділ держави.

Рада Європейського Союзу (Рада міністрів) – це інституція, що є вищим законодавчим органом влади в ЄС, який має право приймати політичне рішення стосовно реалізації політик ЄС у формі ухвалення законодавчих актів (постанов і директив).

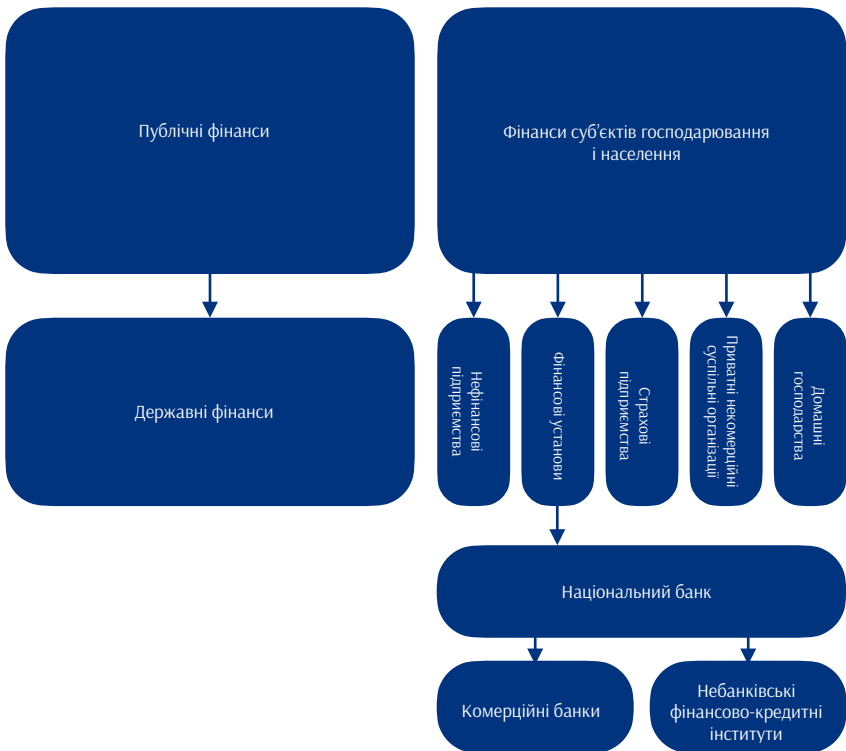
Публічні фінанси – це суспільні відносини, які пов'язані із задоволенням усіх видів публічного інтересу і виникають у процесі утворення, управління, розподілу (перерозподілу) та використання фондів коштів держави, місцевого самоврядування та фондів коштів, за рахунок яких задовольняються суспільні інтереси, визнані державою або органами місцевого самоврядування, незалежно від форми власності таких фондів.

Фінансова система – це сукупність різноманітних видів фондів фінансових ресурсів, сконцентрованих у розпорядженні держави, нефінансового сектора економіки (господарських суб'єктів), окремих фінансових інститутів і населення (домогосподарств) для виконання покладених на них функцій, а також для задоволення економічних та соціальних потреб.

Основні теоретичні положення

1. Поняття фінансової системи і теоретичні основи її побудови

Фінансова система включає дві основні сфери: публічні фінанси, що представлені державними фінансами; фінанси господарюючих суб'єктів і населення, що представлені нефінансовими підприємствами, фінансовими установами, страховими підприємствами, приватними некомерційними суспільними організаціями і домашніми господарствами.

Структура фінансової системи згідно з міжнародними стандартами, прийнятими в Системі Національних Рахунків.

Центральне місце у фінансовій системі належить бюджетній системі, з допомогою якої утворюються фонди грошових коштів відповідних адміністративно-територіальних одиниць.

Державні позабюджетні фонди мають чітко визначені джерела формування і напрями використання коштів. Створення таких фондів визначається конкретними потребами, що стоять перед державою. Спеціальні фонди мають цільове призначення та визначену законодавством самостійність.

Виділення складових елементів внутрішньої будови фінансової системи проводиться за ознакою каналів руху грошових потоків і місця концентрації фінансових ресурсів.

Концентрація фінансових ресурсів проводиться у відповідних грошових фондах, які можуть виступати ознакою виділення окремих ланок фінансової системи.

Внутрішня структура фінансової системи відображає об'єктивну сукупність фінансових відносин є загальною для всіх країн. Вона складається зі сфер і ланок. Сфера характеризує узагальнену за певною ознакою сукупність фінансових відносин. В основу виділення сфер покладено рівень економічної системи. Виділяється чотири сфери:

- рівень мікроекономіки - фінанси суб'єктів господарювання;
- рівень макроекономіки - державні фінанси;
- рівень світового господарства - міжнародні фінанси;
- узагальнювальний рівень - фінансовий ринок.

Ланка показує відособлену частину фінансових відносин. Її виділення проводиться за ознакою наявності або відособленого фонду фінансових ресурсів, або специфічних форм і методів фінансових відносин.

Сфера фінансів суб'єктів господарювання не поділяється на окремі ланки, оскільки вони мають загальні принципи організації й методи ведення фінансової діяльності.

Сфера державних фінансів характеризує фінансову діяльність держави. Вона включає такі ланки: бюджет держави; державний кредит; фонди цільового призначення; фінанси державного сектора.

Сфера міжнародних фінансів відображає обмінні та перерозподільні відносини на світовому рівні і включає три напрямки: міжнародні розрахунки; фінанси міжнародних політичних, економічних, гуманітарних організацій; міжнародні фінансові інститути.

Сфера фінансового ринку охоплює кругообіг фінансових ресурсів як специфічного товару.

Рух грошових потоків через ланки і сфери фінансової системи має сприяти формуванню в кожного суб'єкта доходів, що відображають його продуктивність і є достатніми для забезпечення потреб.

Побудова фінансової системи ЄС пов'язано із розгортанням процесів економічної інтеграції в Європі.

2. Передумови та процес європейської економічної інтеграції

Наявність різноманітних форм інтеграції дозволяє країнам світу обирати зручні механізми співпраці та кооперації, рівень та ступінь яких залежить від передумов, у яких перебувають ці країни.

Основні інтегруючі фактори в країнах Західної Європи:

Історичні – спільна історія торгівлі та кооперації.

Військово-політичні – тривала історія військових конфліктів, наявність постійних територіальних суперечок, I і II Світові війни.

Геополітичні – втрата міжнародних позицій внаслідок світових воєн, економіко-політична загроза з боку США та СРСР.

Економічні – можливість взаємодоповнюваного економічного розвитку внаслідок подібних структур економік, необхідність відновлення промислового потенціалу та конкуренції зі США та СРСР.

Цивілізаційні – наявність спільних культурних, релігійних та духовних цінностей, сумісність соціальних та політичних ідей.

Інфраструктурні – наявність розвинутої транспортної мережі, а також залежність експортних торгівельних потоків країн від її розгалуженості.

Основні етапи створення ЄС, що характеризуються певним рівнем економічної взаємодії між країнами-членами, а також тенденцією до розширення Спільноти.

- Підготовчий етап (1946–1957).
- Етап зони вільної торгівлі (1958–1967).
- Етап Митного союзу (1968–1976).
- Етап спільного ринку (1977–1984).
- Етап створення єдиного внутрішнього ринку (1985–1992).
- Етап економічного і валютного союзу (з 1993 р.).

3. Головні органи влади в ЄС

Для реалізації колективних інтересів і загального розвитку об'єднання у Європейському Союзі функціонує система наддержавних інституцій та установ.

Установи та інституції ЄС можна класифікувати за такими ознаками:

- основні органи влади (Рада Європейського Союзу, Європейська комісія, Європейська рада, Європейський парламент);

- контрольні та судові інституції (Європейський суд, Палата аудиторів, Європейський омбудсмен);
- фінансові інституції (Європейський центральний банк, Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку);
- консультаційні органи (Європейський соціально-економічний комітет, Комітет регіонів).

У Європейському Союзі створена система наднаціональних органів влади, метою яких є забезпечення реалізації мети і завдань інтеграційного об'єднання. Основною серед цілей є забезпечення економічного розвитку країн-учасників, що є можливим лише завдяки розвитку спільного фінансового простору, що включатиме бюджетні та податкові відносини, розвиток фінансового та інвестиційного ринків, формування системи страхування і соціального забезпечення в ЄС.

Приклади

1. Як влаштований Європейський союз?

2. Європейський банк реконструкції і розвитку в Україні.
3. Як працює ЄБРР
4. Коротко – як працює Європейський Інвестиційний Банк.

Питання для самоконтролю

1. У чому сутність фінансової системи?
2. Які чинники впливають на формування фінансової системи?
3. Які сфери фінансових відносин відображає фінансова система?
4. Що становить базову ланку фінансової системи? Охарактеризуйте її.
5. Що являє собою фінансова система за внутрішньою будовою?
6. Визначте сутність інтеграції. Обґрунтуйте основні форми інтеграції.
7. Які основні етапи інтеграції характерні для Європі? Які відмінності між ними?
8. Розкрийте сутність Європейського валютного союзу. Які особливості його функціонування?
9. Визначте функції та завдання Європейської комісії та ради.
10. Охарактеризуйте функції та повноваження Ради міністрів ЄС. Визначте її структуру.

11. Розкрийте основні завдання та функції Європейського парламенту. Які його відмінності від інших інституцій ЄС?

12. Охарактеризуйте повноваження Європейського суду, визначте мету його створення і функціонування.

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 1-3).
2. Гербич Л. А. Фінансові та кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с. (роз. 5-7).
3. [Фінанси для фінансистів](#) : підручник. / О. А. Шеремет, І. В. Дем'яненко, К. В. Багацька [та ін.] за заг. ред. Т. А. Говорушко К. : «Центр учбової літератури», 2013. 612 с. (роз. 6, 10, 16).
4. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. [Основи права Європейського Союзу](#): навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. (роз. 1, 3).

Практичні завдання

1. Порівняйте основні фонди фінансових ресурсів ЄС із наявною системою фондів в Україні.
2. Виділіть позитивні та, можливо, негативні аспекти діяльності фондів фінансових ресурсів ЄС.
3. Визначте основні пріоритетні цілі фондového фінансування. Форма для виконання: таблиця порівняльного аналізу, яка має включати фонди ЄС (Європейський фонд регіонального розвитку, Європейський соціальний фонд, Європейський фонд управління та забезпечення в сільському господарстві, Європейський фонд гуртування) і їх характеристики за такими ключовими критеріями: рік створення, засновники, порядок формування та використання фінансових ресурсів, обсяг активів та основні напрями їх діяльності.

Кейси

Кейс - Характеристика основних етапів і форм економічної інтеграції в ЄС і формування фінансової системи.

Підготовчий етап (1946–1957). Цей етап розпочався одразу після II Світової війни із розроблення різних інтеграційних проєктів у Європі. У 1948 році запрацював митний союз Бельгії, Нідерландів і Люксембургу (Бенілюкс), до якого частково долучилися Великобританія та Франція, підписавши Договір про економічне, соціальне і культурне співробітництво. У 1952 році набрав чинності договір про створення Європейського об'єднання вугілля і сталі (ЄОВС), до складу якого увійшли Бельгія, Франція, Німеччина, Італія, Люксембург та Нідерланди. Метою створення об'єднання вважають модернізацію та підвищення ефективності виробництва у металургійній та вугільній галузях – основних локомотивах відновлення Європейської економіки. У рамках договору створено спільний ринок продуктів гірничорудної промисловості (вугілля, залізна руда, сталь і металобрухт) на основі спільного регулювання обсягів виробництва, рівня цін, інвестицій та ін.

Етап зони вільної торгівлі (1958–1967). Успішне функціонування ЄОВС сприяло подальшому поглибленню інтеграційних процесів у країнах Західної Європи. Так, у березні 1957 р. Римським договором було проголошено про створення Європейського співтовариства з атомної енергії (Євроатом) та Європейського Економічного Співтовариства (ЄЕС – European Economic Community). Метою цих інтеграційних об'єднань було забезпечення сталого економічного зростання на основі об'єднання національних економік шести країн у єдиний економічний простір та формування зони вільної торгівлі.

Із цією метою поступово знижувалися митні тарифи та відбувалася лібералізація торгівельних відносин між країнами. У 1962 році було започатковано Єдину сільськогосподарську політику для розвитку та модернізації даної галузі у країнах-учасниках ЄЕС. З огляду на це у 1964 року розпочав свою

діяльність Європейський фонд орієнтації та гарантій для сільського господарства.

У 1965 році Брюссельським договором затверджено рішення про злиття трьох автономних співтовариств (ЄОВС, Євроатом, ЄЕС) в єдину систему виконавчих органів Європейського співтовариства. Також у цей період було встановлено офіційні торгові відносини з багатьма країнами світу.

Етап Митного союзу (1968–1976). Активний розвиток торгівельних відносин Європейського співтовариства з іншими країнами сприяв усвідомленню країнами-учасниками необхідності продовження інтеграційного процесу. Результатом стало формування у 1968 р. єдиного митного тарифу й затвердження основ спільної торгівельної політики щодо третіх країн. Визначною подією фахівці називають розширення Європейської спільноти (у 1973 р. приєдналися Великобританія, Данія та Ірландія), а також створення у 1974 р. Європейської Ради – виконавчого органу об'єднання.

Етап спільного ринку (1977–1984). Із метою зростання позитивного ефекту від функціонування Митного союзу у торгівельній сфері країнами-учасниками Європейського співтовариства приймається рішення про лібералізацію ринків капіталу та формування спільного ринку. З огляду на це у 1979 р. започатковано діяльність Європейської валютної системи, основним завданням якої було розроблення та реалізація механізму підтримки стабільних обмінних курсів національних валют країн-членів Співтовариства, зниження амплітуди їх коливань, досягнення валютної стабільності і запровадження єдиної грошової одиниці. Це сприяло вирівнюванню економічних показників та розробленню уніфікованої економічної політики в рамках об'єднання. Основними елементами Європейської валютної системи вважають: Європейську розрахункову одиницю – екю (ECU – European Currency Unit); Систему «європейської валютної змії» (European Currency Snake) – систему узгоджених валютних курсів на основі «валютного коридору» з межами курсових коливань від 1,125 % до +4,5 % у різні роки; Європейський фонд валютного

співробітництва, що формувався за рахунок частини золотовалютних резервів країн-членів Співтовариства.

Спільний ринок визнавали перехідним етапом до створення справжнього єдиного внутрішнього ринку Європейської спільноти, обов'язковою умовою якого є вільний рух факторів виробництва – послуг, капіталу і робочої сили. Визначною подією етапу вважають перші вибори до Європейського парламенту у 1979 році, що забезпечило представницьке право громадян брати участь у прийнятті рішень Європейського співтовариства.

Етап створення єдиного внутрішнього ринку (1985–1992). Головним пріоритетом у розвитку інтеграції цього етапу визначають реалізацію програми дій із формування єдиного економічного простору Європейської спільноти. Правова база такої програми закріплювалась в Єдиному європейському акті, прийнятому всіма членами об'єднання у 1986 р. Програма передбачала комплекс заходів із вільного міждержавного руху товарів, капіталу та робочої сили, а також необхідність уніфікації державних стандартів країн Спільноти у сферах енергетики, транспорту, освіти, науково-дослідної діяльності, соціального захисту та регіонального розвитку. Передбачалося реформування інституційної структури Європейського співтовариства та гармонізація податкової політики.

Етап економічного і валютного союзу (з 1993 р.). У ці роки відбувається швидкий розвиток валютної інтеграції разом із формуванням політичного аспекту об'єднання. Визначальним є підписання Маастрихтського договору (1992 р., почав діяти з 1 січня 1993 р.), що закріпив основу Європейського Союзу як об'єднання європейських держав, які беруть участь в європейській інтеграції, на основі формування єдиної політики в економічній, валютній, соціальній сферах, в галузі зовнішньоекономічних відносин, соціального і технологічного розвитку, захисту довкілля.

Цей етап позначений найбільшим розширенням за всю історію об'єднання. Так, у 1995 р. долучилися Австрія, Фінляндія, Швеція; у 2004 р. – Угорщина, Кіпр, Латвія, Литва, Мальта, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Естонія; у 2007 р. –

Болгарія та Румунія, у 2013 р. – Хорватія. Таким чином, кількість учасників об'єднання зросла до 28 країн. Водночас до «Єврозони» входять поки що лише 19 країн. Основною причиною є необхідність держав-кандидатів відповідати суворим Маастрихтським критеріям конвергенції, що визначають основні макроекономічні та фінансові показники країни:

- рівень інфляції повинен бути не вищим за 1,5 % від середнього рівня трьох країн ЄС із найнижчим рівнем інфляції за попередній рік;
- дефіцит державного бюджету не повинен бути вищим ніж 3 % від ВВП;
- національний державний борг не повинен бути вищим за 60 % від ВВП;
- довгострокові відсоткові ставки не повинні бути вищими за 2 % від середнього рівня трьох країн ЄС із найнижчим рівнем інфляції за попередній рік;
- коливання офіційного валютного курсу національної валюти щодо відношенню до євро не повинно бути вищим за 2,25 %.

Завдання

Охарактеризуйте основні етапи інтеграційних процесів в ЄС. Розкрийте сутність основних інтеграційних форм – зона вільної торгівлі, митний союз, спільний ринок, економічний та валютний союз в Європі, мету їх створення та досягнення, характерні особливості їх функціонування.

Тема 2. Формування і функціонування бюджетної системи Європейського Союзу

Поняття та його визначення

Б агаторічні фінансові рамки (Multiannual Financial Framework -MFF) - це інструмент, який встановлює максимальні щорічні суми або “стелі” які ЄС може витратити у різних політичних сферах або “напрямах” протягом щонайменше 5 років (на практиці MFF приймається терміном на 7 років).

Бюджет Європейського Союзу як економічна категорія - це план формування та використання централізованого фонду фінансових ресурсів.

Бюджет Європейського Союзу як суспільна категорія – це сукупність економічних відносин Європейського Союзу і країн-членів ЄС із забезпечення завдань і функцій наднаціональних інституцій.

Бюджетна процедура – це одна зі спеціальних законодавчих процедур, що використовуються в Європейському Союзі.

Зобов'язання – це юридичні зобов'язання щодо надання фінансів за умови виконання певних умов.

Виплати – це готівка або банківські перекази бенефіціарам.

Основні теоретичні положення

1. Бюджет Європейського Союзу і процедура його прийняття

Бюджетна система ЄС має трикомпонентну організаційну структуру: бюджет ЄС, національні бюджети та регуляторні інститути.

Функціонування бюджетної системи ЄС ґрунтується на таких основоположних принципах:

- єдності та бюджетної точності, що відображається у зведенні в єдиний документ доходів і видатків Європейського Союзу, що відповідає чинному інституційно-правового механізму;
- щорічності, який передбачає відповідність бюджетних операцій окремому фінансовому року;
- рівноваги, що означає відповідність доходів, які прогнозуються на фінансовий рік асигнуванням із платежів цього року;
- розрахункової одиниці, що зводиться до використання єдиної валюти ЄС євро для виконання усіх бюджетних розрахунків і ведення бухгалтерської звітності;
- універсальності, що передбачає погашення в цілому усіх бюджетних витрат за рахунок бюджетних доходів і базується на двох правилах: бюджетний дохід не повинен бути закріпленим за окремими статтями витрат (усі витрати і всі доходи повинні бути введені повністю до бюджету без співвідношення один із одним);
- специфікації витрат, який передбачає, що кожна сума асигнувань повинна мати конкретне призначення та обґрунтування;

- раціонального фінансового менеджменту, який поєднує три основні принципи фіскальної культури - економія, ефективність та дієвість;
- прозорості, що означає доступність та наочність процедур формування і виконання бюджету, подання фінансової звітності.

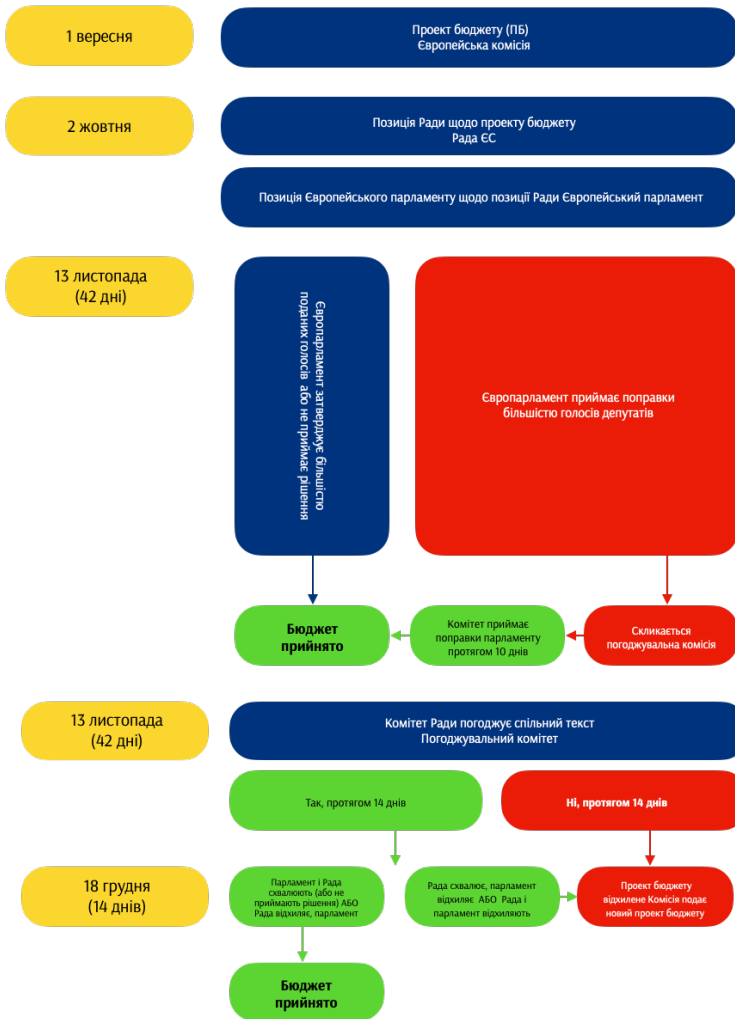
За формування бюджету ЄС відповідають три регуляторних інституції: Рада Європейського Союзу, до якої входять міністри з країн-членів ЄС, Європейська комісія та Європейський парламент.

Бюджет ЄС формується за допомогою двох основних інструментів:

- **багаторічної фінансової рамки** (Multiannual Financial Framework MFF) на довгострокову перспективу та більш **стандартного регулювання річного бюджету**.

У рамках формування єдиного бюджету ЄС на сім років відбувається порядок щорічної процедури складання, розгляду та затвердження єдиного бюджету ЄС відповідно до статей 313-316 договору про функціонування Європейського Союзу.

Щорічний бюджет ЄС фінансує політику та програми ЄС відповідно до політичних пріоритетів та юридичних зобов'язань Союзу. Фінансовий рік починається 1 січня і закінчується 31 грудня.

Процедура бюджетного процесу в ЄС

Єврокомісія виконує бюджет у співпраці з державами-членами, що відповідають у рамках виділених їм асигнувань, керуючись принципами раціонального управління фінансами.

Національні уряди рівною мірою відповідальні за захист фінансових інтересів ЄС.

Комісія повинна зберігати жорсткий контроль над тим, як використовуються кошти бюджету ЄС, і вживати належних заходів для забезпечення дотримання принципу належного фінансового управління, оскільки на Комісію покладена

відповідальність за понадлімітні витрати коштів, чи це є результатом помилок, неточностей у розривах, чи навмисного шахрайства. Щомісяця комісія публікує звіт в Інтернеті, інформуючи Парламент і Раду про хід виконання бюджету.

Функцію поточного контролю за надходженням і витрачанням бюджетних коштів ЄС покладено на Рахункову палату, що звітує перед Європейською комісією, яка відповідно щороку подає Парламенту та Раді звіти про виконання бюджету попереднього фінансового року, фінансову звітність.

2. Структура єдиного бюджету Європейського Союзу

Єдиний бюджет як основний фінансовий документ Євросоюзу фіксує всі статті доходів і видатків ЄС. Згідно зі ст. 10 Договору про функціонування Євросоюзу бюджетні доходи та видатки повинні бути збалансованими.

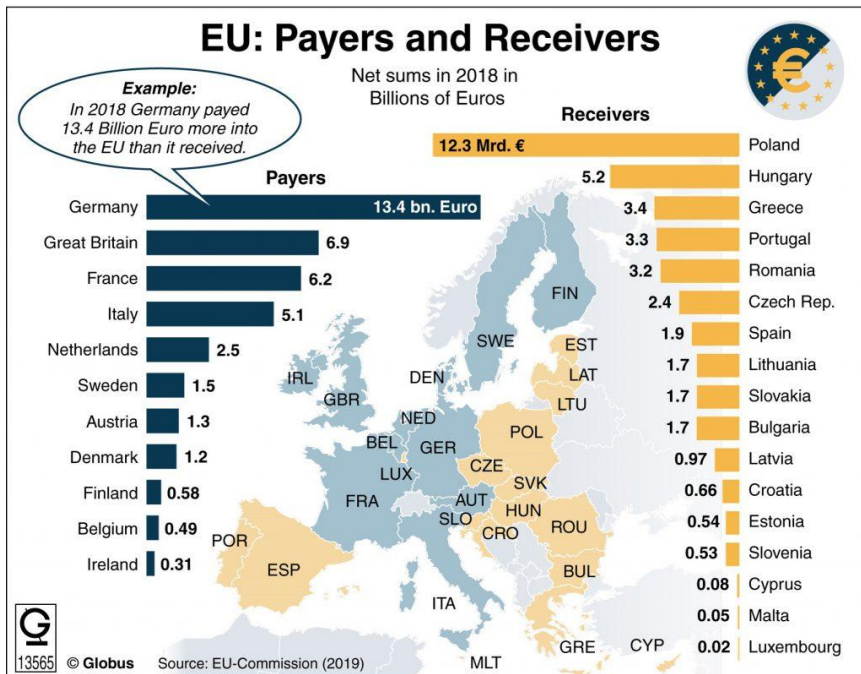
Закладені до бюджету видатки повинні повністю покриватися бюджетними доходами, оскільки ЄС не має права брати позики для погашення своїх витрат. У ст. 311 Договору про функціонування ЄС зазначено, що бюджет Європейського Союзу повністю фінансується за рахунок власних коштів у розмірі, необхідному для досягнення поставлених цілей і здійснення власної політики. Формування дохідної частини бюджету відбувається за рахунок коштів країн – учасників ЄС за так званою системою власних ресурсів.

Доходи бюджету ЄС формуються за рахунок таких статей:

1. «традиційні власні ресурси», до яких відносять: митний збір, сільськогосподарський збір, цукровий збір;
2. «власний ресурс податку на додану вартість»;
3. «власний ресурс валового національного доходу», що формується за рахунок відрахувань від обсягу ВНД кожної держави європейської спільноти за уніфікованою відсотковою ставкою, яка переглядається щороку та обчислюється за єдиною методикою;

4. інші доходи.

Видатки бюджету ЄС поділяють на операційні (до 95 % всіх затверджених видатків) та адміністративні (5 %).

Країни учасниці виступають як платники і як отримувачі коштів із бюджету ЄС.
Платники та отримувачі ЄС.

3. Пріоритети видатків бюджету країн ЄС

Пріоритети видатків у єдиному бюджеті ЄС відображають зміни економічної політики Європейського Союзу, що фіксуються у фінансових документах.

Періоди, роки	Пріоритети
1988–1992	формування внутрішнього ринку; запобігання бюджетній кризі; об'єднання багаторічної рамкової програми

1993–1999	соціальна політика та політика зближення; запровадження єдиної валюти (євро)
2000–2006	розширення Союзу; реформування структурних фондів і фондів зближення; реформування спільної сільськогосподарської політики
2007–2013	сталий розвиток; охорона та управління природними ресурсами; права громадянина, свобода, безпека та правосуддя; ЄС як глобальний партнер
2014–2020	стимулювання економічного зростання; сталий розвиток і робочі місця; клімат і енергетика; глобальна Європа
2021–2027	Єдиний ринок, інновації та цифрові технології Згуртованість, стійкість та цінності Природні ресурси та довкілля Міграція та управління кордоном Безпека та оборона Сусідство і світ Європейська державна адміністрація

Табл. 1 .Основні пріоритети видатків ЄС у багаторічній фінансовій ретроспективі (Файл рисунки табл. 1).

Так, багаторічна фінансова перспектива на 2014–2020 рр. була визначена загальним обсягом фінансування 959 988 млн євро при досить низьких середньорічних темпах приросту – 101,4 %. На цей фінансовий період ЄС передбачала «зробити більше – за визначеними напрямками – з меншими витратами», як тому свідчення низьких темпів приросту фінансових ресурсів.

Основний обсяг фінансових ресурсів на цей період спрямовувався на збереження природних ресурсів – 38,9 % та економічний, соціальний і регіональний розвиток – 33,9 %.

Довгостроковий бюджет на 2021-2027 рр. має покрити сім областей витрат. Він надасть основу для фінансування майже 40 програм витрат ЄС протягом наступного семирічного періоду.

Загалом близько третини витрат ЄС за довгостроковим бюджетом сприятиме новим та посиленням напрямкам політики. Фінансування за новим інструментом відновлення допоможе країнам-членам ЄС подолати наслідки кризи COVID-19, тим самим посиливши модернізацію та стійкість.

ЄС витратить 132,8 млрд євро на сферу єдиного ринку, інновацій та цифрових технологій та 377,8 млрд євро на згуртованість, стійкість та цінності. Ці суми зростуть відповідно до 143,4 млрд. Євро та 1 099,7 млрд. Євро за рахунок додаткового фінансування ЄС наступного покоління, включаючи позики державам -членам. Ще 356,4 млрд євро фінансування піде на сферу природних ресурсів та навколишнього середовища (373,9 млрд євро за внесок ЄС наступного покоління).

Витрати у сферах міграції та управління кордонами становитимуть 22,7 млрд євро протягом наступних семи років, а 13,2 млрд євро буде витрачено на сфери безпеки та оборони. Фінансування сусідства ЄС та світу складе 98,4 млрд євро.

Загальна ціль ЄС складатиме щонайменше 30% від загальної суми бюджету ЄС та витрат ЄС наступного покоління на підтримку кліматичних цілей. Видатки ЄС також узгоджуватимуться з цілями Паризької угоди та принципом «не нашкодь» у Європейській зеленій угоді.

[Інтерактивна діаграма](#) щодо бюджету ЄС на 2021-2027 рр. наведено

Приклад

1. EU's next long-term budget & NextGenerationEU: key facts and figures.

2. Бюджет ЄС 2021. Основні напрями видатків:

3. Географічні відомості. Єврозона (EA19): Бельгія, Німеччина, Естонія, Ірландія, Греція, Іспанія, Франція, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Мальта, Нідерланди, Австрія, Португалія, Словенія, Словаччина та Фінляндія.

Європейський Союз (ЄС27): Бельгія, Болгарія, Чехія, Данія, Німеччина, Естонія, Ірландія, Греція, Іспанія, Франція, Хорватія, Італія, Кіпр, Латвія, Литва, Люксембург, Угорщина, Мальта, Нідерланди, Австрія, Польща, Португалія, Румунія, Словенія, Словаччина, Фінляндія та Швеція.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає економічна сутність бюджету ЄС?
2. На яких певних основоположних принципах ґрунтується функціонування бюджетної системи ЄС?
3. Які регуляторні інституції відповідають за формування бюджету ЄС?
4. Які кроки включає процедура прийняття бюджету ЄС?
5. Якою є структура єдиного бюджету ЄС (на прикладі любого із бюджетів ЄС)?
6. За рахунок яких статей формуються доходи бюджету ЄС?
7. Якими є основні статті видатків бюджету ЄС?
8. Які основні пріоритети видатків ЄС у багаторічній фінансовій ретроспективі?
9. Як пов'язані 7-річний і щорічні бюджети ЄС?
10. Якою є структура отримувачів і платників бюджету ЄС в розрізі країн-членів?

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 1-3).
2. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. [Основи права Європейського Союзу](#): навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. (роз. 1, 3).
3. The EU's 2021-2027 long-term Budget and NextGenerationEU. Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2021.

Практичні завдання

1. Складіть календар підготовки, затвердження і виконання єдиного бюджету ЄС.
2. Надайте характеристику основним етапам процедури прийняття бюджету.
3. Визначте функції регуляторних інституцій ЄС, що беруть участь у бюджетному процесі.

Кейси

У складі групи зібрати і проаналізувати дані, структурувати результати аналізу, підготувати і провести презентацію.

Теми:

1 група – довгостроковий бюджет ЄС на 2014-2020 роки і аналіз його виконання;

2 група – довгостроковий бюджет ЄС на 2021-2027 роки і його структура за напрямками;

3 група - джерела доходів бюджету ЄС на 2021-2027 роки.

В групі оцінити участь кожного у відсотковому значенні.

Прийняти участь в обговоренні презентацій.

Оцінити презентацію свою і інших груп на основі обговорення в групі.

Тема 3. Податкова система Європейського Союзу

Поняття та його визначення

Акцизні платежі – це надбавки до ціни на визначені групи товарів з метою обмеження виробництва, продажу та споживання небажаних, монопольних або високорентабельних товарів.

Законодавче регулювання ЄС у сфері встановлення та стягнення акцизних податків – це узгодження законодавчих положень стосовно мінімальної ставки акцизів, переліку можливих винятків при оподаткуванні, загальних правил виробництва, зберігання та переміщення підакцизних товарів на території ЄС.

Законодавче регулювання ЄС у сфері прямого оподаткування – це обмежене виключно приведенням податкових законів у різних країнах у певну відповідність один до одного («зближення законів»).

Законодавче регулювання ЄС у сфері непрямого оподаткування – це процес гармонізації національних законів країн-членів із метою зменшення відмінності у стягненні непрямих податків.

Податкова політика ЄС – це система заходів, які проводяться інститутами та органами ЄС і державами-членами із дотриманням принципів - пропорційності, субсидіарності, одностайності, податкової недискримінації та нейтральності оподаткування.

Податок на додану вартість, або ПДВ, в Європейському Союзі - це загальний податок на споживання, що базується на загальній основі, оцінюється на основі доданої вартості товарів і послуг.

Прямі податки в ЄС - це насамперед особисті податки та податки з корпорацій, які кожна країна-член встановлює самостійно відносно доходів, прибутків і майна при дотриманні

загальних принципів (уникнення дискримінації, подвійного оподаткування та сприяння мобільності населення).

Основні теоретичні положення

1. Загальні питання податкового регулювання в ЄС

ЄС має рівень податкових надходжень значно вище, ніж інші країни з розвиненою економікою. Структура оподаткування є стабільною, дохід майже однаково розподілявся між непрямими податками, прямими податками та соціальними внесками. Розподіл доходів за базою оподаткування (споживання, праця та капітал) розподіляється приблизно наступним чином: близько 52 % від праці, 28 % від споживання та 20 % від капіталу.

На відміну від країн-учасниць бюджет Європейського Союзу не залежить від податкових надходжень, адже формується насамперед із прямих внесків кожної країни, а також містить митні збори та невелику частку відррахувань від надходжень податку на додану вартість.

Законодавче регулювання питань оподаткування, встановлення податків та рівня податкових ставок є прерогативою органів влади кожної країни ЄС відповідно до національних пріоритетів. Водночас, кожна країна повинна дотримуватися загальних фундаментальних принципів, які виключають можливість податкової дискримінації та обмеження вільного переміщення товарів на внутрішньоєвропейському ринку.

Роль регулюючих органів ЄС полягає в контролі за встановленням країнами-учасницями норм податкового законодавства та їх узгодженості з політикою ЄС щодо:

- сприяння економічному зростанню та зайнятості населення;
- забезпечення вільного переміщення товарів, робіт, послуг і капіталу в межах єдиного ринку;
- уникнення створення несправедливих переваг для бізнесу в одній країні, порівняно з іншими;
- забезпечення відсутності податкової дискримінації споживачів, працівників і підприємств з інших країн ЄС.

До непрямих податків належать податок на додану вартість, акцизний податок і мито.

2. Податок на додану вартість і акцизні платежі

Податок на додану вартість є основним непрямим податком, яким оподатковується додана вартість, створена на всіх стадіях виробництва і руху товарів від виробника до кінцевого споживача.

Податок на додану вартість – це:

- загальний податок, який застосовується, в принципі, до всієї комерційної діяльності, що включає виробництво та розповсюдження товарів та надання послуг. Однак, якщо річний оборот цієї особи менший за певну межу (пори́г), що відрізняється залежно від держави -члена, особі не потрібно нараховувати ПДВ з її продажів;
- податок на споживання, оскільки він в кінцевому рахунку несе кінцевий споживач. Це не є платою за бізнес;
- стягується у відсотках від ціни, що означає, що фактичний податковий тягар видно на кожному етапі у виробничому та розподільному ланцюжку;
- стягуються частково, за допомогою системи часткових платежів, за допомогою яких платники податків (тобто підприємства, зареєстровані в ПДВ), вираховують з ПДВ суму податку, яку вони сплатили іншим платникам податків за покупки за свою підприємницьку діяльність. Цей механізм гарантує, що податок є нейтральним незалежно від того, скільки транзакцій він охоплює;
- сплачується органам доходів і зборів продавцем товару, який є «платником податків», але він фактично сплачується покупцем продавцю як частина ціни. Таким чином, це непрямий податок.

ПДВ, що підлягає сплаті при будь-якому продажу, є відсотком від ціни продажу, але з цього платник податків має право вирахувати весь податок, уже сплачений на

попередньому етапі. Тому не має подвійного оподаткування, а податок сплачується лише з доданої вартості на кожному етапі виробництва та розподілу. Таким чином, оскільки кінцева ціна товару дорівнює сумі доданих значень на кожному попередньому етапі, кінцевий сплачений ПДВ складається із суми ПДВ, сплаченого на кожному етапі.

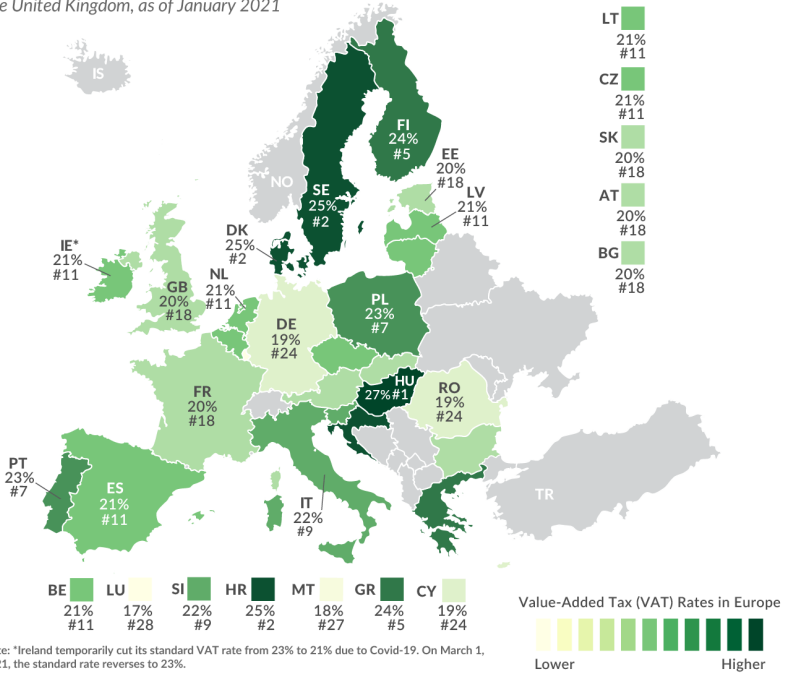
(Приклад нарахування ПДВ в ЄС).

ПДВ вноситься у вигляді надбавки до ціни товарів і послуг. Платниками податку є виключно кінцеві споживачі. Підприємства, які є учасниками ланцюга поставок, розраховують і сплачують суму податку на додану вартість під час реалізації товарів і послуг кожному наступному споживачу. До того ж вони зменшують суму податкового зобов'язання з ПДВ на суму сплаченого ними податку в ціні використаних сировини, матеріалів та інших товарів і послуг.

Натепер різниця в основних ставках ПДВ між різними країнами-учасниками ЄС є невеликою.

VAT Rates in Europe

Standard Value-Added Tax (VAT) Rates in European Union Member States and the United Kingdom, as of January 2021

TAX FOUNDATION

@TaxFoundation

Базові ставки ПДВ в країнах ЄС, січень 2021 р.

Окрім базової ставки ПДВ, до певних груп товарів і послуг застосовують пільгові знижені ставки. Допустимий перелік таких товарів і послуг в країнах ЄС закріплюється статтею 98 Директиви ЄС із ПДВ (Directive 2006/112/EC).

Базові і знижені ставки ПДВ у країнах ЄС за видами товарів і послуг, станом на жовтень 2021 р.

Країна	Базові ставки ПДВ	Знижені ставки ПДВ
Австрія	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	10%, 13%, 19%

Бельгія	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%.	12%, 6% з 8 травня 2021 до 30 вересня 2021, ставку ПДВ на послуги ресторанного господарства та громадського харчування (включаючи доставку деяких алкогольних напоїв) знижено до 6%.
Болгарія	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	9%
Хорватія	Базова стандартна ставка ПДВ - 25%.	13%, 5%
Кіпр	Базова стандартна ставка ПДВ - 19%.	5%, 9%
Чеська республіка	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%.	15%, 10%
Данія	Базова стандартна ставка ПДВ - 25%.	Існують певні послуги, які звільняються від ПДВ, такі як охорона здоров'я та соціальне обслуговування; освіта; культурні заходи та інше.
Естонія	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	9%.
Фінляндія	Базова стандартна ставка ПДВ - 24%	14%, 10%
Франція	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	5.5%, 2.1% стосується основних ліків, газет та онлайн-служб новин
Німеччина	Базова стандартна ставка ПДВ - 19%	7%, фермерам знижена ставка до 5,5%
Греція	Базова стандартна ставка ПДВ - 24%	13%
Угорщина	Базова стандартна ставка ПДВ - 27%.	5%, 12%, 7%, 18%
Ірландія	Базова стандартна ставка ПДВ - 23%.	13.5%, 4.8%, 9%
Італія	Базова стандартна ставка ПДВ - 22%	4%, 5%, 10%

Латвія	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%.	12%, з 1 січня 2018 до 31 грудня 2023, ставку ПДВ на деякі види фруктів і овочів було знижено порівняно зі стандартною ставкою до 5%.
Литва	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%.	9%, 5%
Люксембург	Базова стандартна ставка ПДВ - 17%	14%, 3%, 8%
Мальта	Базова стандартна ставка ПДВ - 18%.	5%, 7%
Монако	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	5.5%, 10%, 2.1%
Нідерланди	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%	9%
Польща	Базова стандартна ставка ПДВ - 23%.	8%, 5%
Португалія	Базова стандартна ставка ПДВ - 23%	6%, 13%
Румунія	Базова стандартна ставка ПДВ - 19%.	9%, 5%
Словацька	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	10%, 6%
Словенія	Базова стандартна ставка ПДВ - 22%.	9.5%, 5%
Іспанія	Базова стандартна ставка ПДВ - 21%	10%, 4%
Швеція	Базова стандартна ставка ПДВ - 25%.	12%, 6%
Велика Британія	Базова стандартна ставка ПДВ - 20%.	5%

Базові і знижені ставки ПДВ у країнах ЄС за видами товарів і послуг, станом на жовтень 2021 р.

Окремо Директивою ЄС із ПДВ визначено перелік товарів і послуг, які можуть бути звільнені від оподаткування ПДВ, тобто для них не нараховуються ні податкові зобов'язання, ні податковий кредит. До таких товарів і послуг віднесено надання медичної допомоги; постачання людських органів, крові і молока; послуги зубних техніків і постачання зубних протезів; послуги, пов'язані із соціальним захистом та соціальним забезпеченням, захистом дітей і підлітків; освітні послуги та ін.

Законодавство ЄС вимагає, щоб стандартна ставка ПДВ була не менше 15%, а знижена - не менше 5% (лише для поставок товарів та послуг, зазначених у вичерпному переліку).

Найнадійнішим джерелом інформації про поточні ставки ПДВ для певного товару в певній країні ЄС є орган ПДВ цієї країни. Огляд різних тарифів, що застосовуються у всіх країнах ЄС, наведено в інформаційному документі ЄС.

Важливе місце в податковій системі ЄС серед непрямих податків займають акцизні платежі.

Підакцизними товарами в європейських країнах є алкогольні напої, тютюнові вироби, енергетичні продукти (нафтопродукти, газ, електрична енергія, кокс, вугілля).

Акцизні збори можуть сплачувати:

- особа або підприємство, які є уповноваженим власником складу місця, де виробляються, переробляються, зберігаються, відправляються або надходять акцизні продукти;
- відправник, одержувач, перевізник або третя сторона, що надає гарантію переміщення, які змусили товар вийти з режиму призупинення мита;
- особа, яка імпортує товари, якщо вони імпортовані, не потрапивши під дію припинення мита.

(Приклад - Виробник не завжди несе відповідальність за сплату акцизного збору).

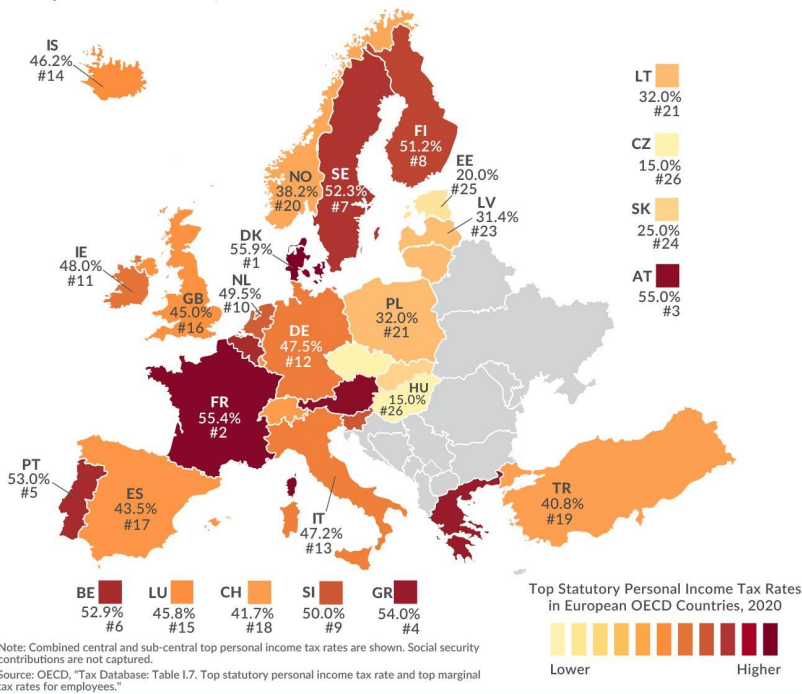
3. Прямі податки в країнах ЄС

До прямих податків належать насамперед особисті податки та податки з корпорацій, до яких застосовують інший підхід. Кожна країна уповноважена самостійно вирішувати, які податки встановлювати та за якими умовами здійснювати оподаткування доходів, прибутків і майна. Водночас загальними принципами є уникнення дискримінації, подвійного оподаткування та сприяння мобільності населення.

Для більшості країн ЄС є характерним установлення прогресивної шкали оподаткування доходів громадян, тобто для більшого розміру доходів застосовуються вищі ставки податків. Пропорційна шкала, за якої розмір ставки не залежить від величини бази оподаткування, діє лише у деяких східноєвропейських країнах (Болгарії, Чехії, Естонії, Латвії, Литві, Угорщині та Румунії). У Чехії, окрім основного податку в 15 %, встановлено додатковий податок у розмірі 7 % на доходи, що в 4 рази перевищують розмір середньої заробітної плати

Top Personal Income Tax Rates in Europe

Top Statutory Personal Income Tax Rates
in European OECD Countries, 2020

Найвищі законодавчі ставки податку на доходи фізичних осіб та порогові значення в європейських країнах ОЕСР(OECD), 2020.

	Найвища встановлена	Поріг найвищої законодавчої ставки податку на доходи фізичних осіб
--	----------------------------	---

Європейські країни ОЕСР	законом ставка податку на доходи фізичних осіб	Як кратна середньої заробітної плати	У національній валюті	В євро*	В дол. США (ПКС)*
Австрія (AT)	55.0%	22.5	EUR 1,097,040	€1,097,040	\$1,441,954
Бельгія (BE)	52.9%	1.1	EUR 52,848	52,848 EUR	70,549 USD
Чеська республіка (CZ)	15.0%	0.0	1 CZK	0 EUR	0 USD
Данія (DK)	55.9%	1.3	577,174 DKK	77,429 EUR	85,763 USD
Естонія (EE)	20.0%	0.4	EUR 6,097	6,097 EUR	11,540 USD
Фінляндія (FI)	51.2%	1.9	EUR 87,647	87,647 EUR	102,910 USD
Франція (FR)	55.4%	15.4	EUR 587,696	587,696 EUR	300,033 USD
Німеччина (DE)	47.5%	5.4	EUR 282,934	282,934 EUR	382,578 USD
Греція (GR)	54.0%	11.1	EUR 234,111	234,111 EUR	429,201 USD
Угорщина (HU)	15.0%	0.0	0 HUF	0 EUR	0 USD
Ісландія (IS)	46.2%	1.3	ISK 11,823,418	76,522 EUR	84,299 USD
Ірландія (IE)	48.0%	1.5	EUR 70,044	70,044 EUR	86,585 USD
Італія (IT)	47.2%	2.8	EUR 83,261	83,261 EUR	123,255 USD
Латвія (LV)	31.4%	0.0	EUR 1	1 EUR	2 USD
Литва (LT)	32.0%	6.3	EUR 104,278	104,278 EUR	231,442 USD
Люксембург (LU)	45.8%	3.7	EUR 215,226	215,226 EUR	248,426 USD
Нідерланди (NL)	49.5%	1.3	EUR 72,376	72,376 EUR	91,340 USD
Норвегія (NO)	38.2%	1.6	999,550 NOK	93,238 EUR	100,750 USD
Польща (PL)	32.0%	1.7	102,594 PLN	23,091 EUR	57,161 USD
Португалія (PT)	53.0%	14.4	EUR 280,899	280,899 EUR	483,677 USD
Словаччина (SK)	25.0%	3.3	EUR 42,914	42,914 EUR	84,355 USD
Словенія (SI)	50.0%	4.7	EUR 96,920	96,920 EUR	169,789 USD

Іспанія (ES)	43.5%	2.4	EUR 65,102	65,102 EUR	104,083 USD
Швеція (SE)	52.3%	1.1	523,159 SEK	49,897 EUR	59,725 USD
Швейцарія (CH)	41.7%	3.5	301,774 CHF	281,900 EUR	265,696 USD
Туреччина (TR)	40.8%	8.6	639,731 TRY	79,423 EUR	316,448 USD
Велика Британія (GB)	45.0%	3.6	GBP 150,000	168,596 EUR	207,577 USD

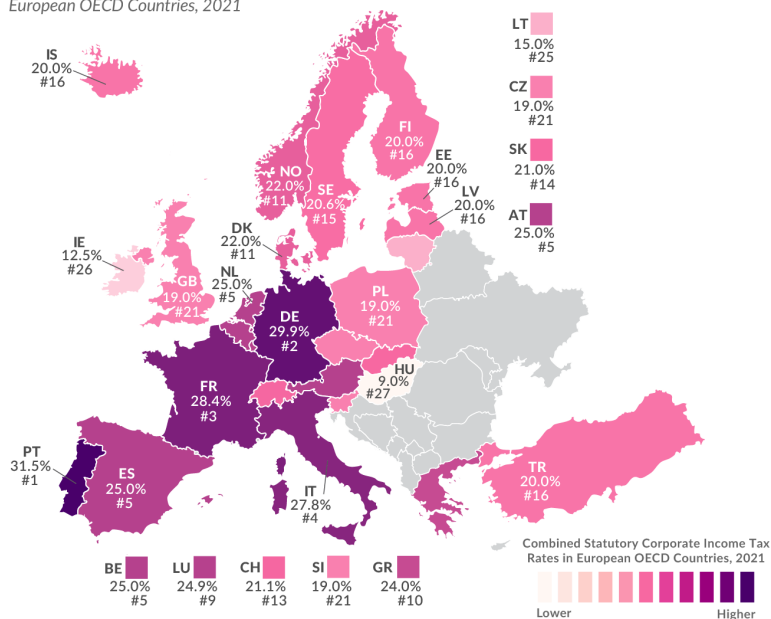
Найвищі законодавчі ставки податку на доходи фізичних осіб та порогові значення в європейських країнах ОЕСР

Окрім рівня податкових ставок, відмінності в оподаткуванні доходів фізичних осіб у ЄС виявляються в особливостях оподаткування майна, капіталу, зокрема доходів від здавання в оренду активів, отримання дивідендів, відсотків, а також у встановленні податкових пільг зі сплати цього податку.

Європейські країни - як і майже всі країни світу - вимагають від підприємств сплачувати податки на прибуток підприємств зі свого прибутку. Розмір податків, які підприємство в кінцевому рахунку сплачує зі свого прибутку, залежить як від бази корпоративного податку, так і від ставки корпоративного податку

Corporate Income Tax Rates in Europe

Combined Statutory Corporate Income Tax Rates in European OECD Countries, 2021

TAX FOUNDATION

@TaxFoundation

Ставки податку на прибуток підприємств, які використовуються в європейських країнах Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР).

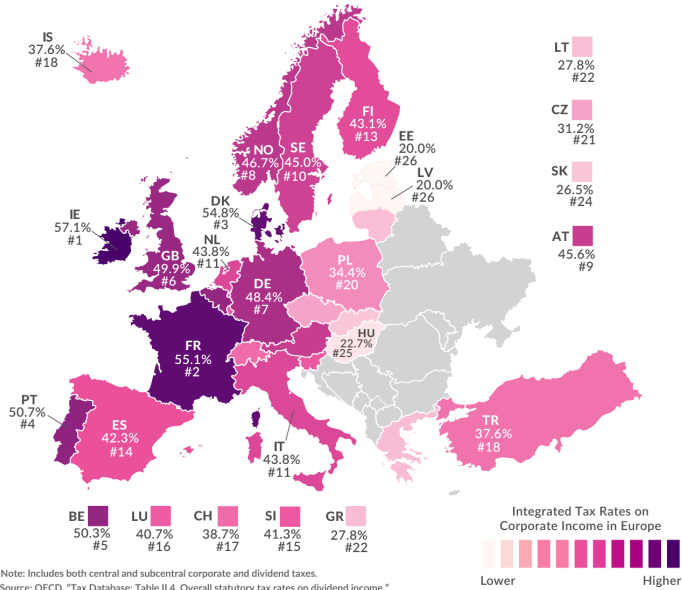
У встановленні законодавчих вимог до прямого оподаткування прибутків і доходів юридичних осіб національні уряди наділені достатньою свободою дій і самостійністю вибору податкової політики за умови дотримання принципів уникнення податкової дискримінації і забезпечення вільного руху товарів і послуг. Розбіжності у встановленні максимальних граничних ставок податків у країнах ЄС є достатньо великими.

Європейські країни ОЕСР, як і більшість регіонів світу, за останні десятиліття зазнали зниження ставок податку на прибуток підприємств. У 2000 році середня ставка корпоративного податку становила 31,6 % і послідовно знижувалася до поточного рівня 21,7 %.

Інтегровані ставки податку на прибуток підприємств у Європі. У більшості європейських країн ОЕСР корпоративний дохід оподатковується двічі, один раз на рівні підприємства та один раз на рівні акціонерів

Integrated Tax Rates on Corporate Income in Europe

Top Integrated Tax Rates on Corporate Income Distributed as Dividends in European OECD Countries, 2020

TAX FOUNDATION

@TaxFoundation

Інтегрована ставка податку на прибуток підприємств в європейських країнах.

Перш ніж акціонери сплачують податки, бізнес спочатку стикається з податком на прибуток підприємств. Бізнес сплачує податок на прибуток підприємств зі свого прибутку; таким чином, коли акціонер сплачує свій рівень податку, він робить це за рахунок дивідендів або приросту капіталу, розподіленого з прибутку після оподаткування. Інтегрована ставка податку на прибуток підприємств відображає як податок на прибуток підприємств, так і податок на дивіденди або прибуток від капіталу - загальний податок, що стягується з прибутку підприємств. (Приклад – нарахування інтегрованої ставки податку на прибуток підприємств).

Для підприємств малого та середнього бізнесу у деяких країнах ЄС діють спрощені системи оподаткування та встановлені знижені ставки податку на прибуток, зокрема: в Іспанії (25 % замість основної ставки 28 %), Бельгії (24,98 %, 31,93% та 35,54 % залежно від розміру доходу), Франції (15 % замість 38 %), Угорщині (16 % замість 20,6 %), Латвії (9% замість 15 %), Литві (5 % замість 15 %), Португалії (17 % замість 29,5%). Незважаючи на суттєву автономію урядів в оподаткуванні бізнесу, у цій сфері існує ряд питань, вирішення яких винесене на спільний розгляд Єврокомісії та країн ЄС. Передусім вони стосуються проблем ухилення від оподаткування та подвійного оподаткування.

Країни ЄС є активними учасниками процесу міжнародного співробітництва для боротьби з ухиленням від оподаткування: укладені угоди з п'ятьма сусідніми країнами, що не входять до складу ЄС (Андоррою, Ліхтенштейном, Монако, Сан-Марино, Швейцарією), а також із залежними та пов'язаними територіями Великобританії та Нідерландів за межами ЄС стосовно обміну інформацією для цілей оподаткування. Крім того, до міжнародних договорів ЄС з іншими країнами внесені положення щодо дотримання стандартів «добросовісного управління» з питань оподаткування, що загалом передбачає згоду на обмін податковою інформацією та ліквідацію дискримінаційних і шкідливих податкових законів.

Приклади

Приклад нарахування ПДВ в ЄС.

Етап 1. Шахта продає залізну руду на плавильний завод. Продаж коштує 1000 євро, і якщо ставка ПДВ становить 20%, шахта отримує від своїх клієнтів 1200 євро. Шахта повинна сплатити 200 євро до казначейства, але оскільки вона придбала інструментів на суму 240 євро за той самий звітний період, включаючи 40 євро ПДВ, потрібно сплатити лише 160 євро (200 євро мінус 40 євро) до казначейства. Казначейство, таким чином отримує 40 євро (за купівлю шахтою інструментів), а тепер отримує 160 євро, в результаті маємо 200 євро - це правильна сума ПДВ, сплачена за продаж залізної руди.

Етап 2. Плавильниця виплатила шахті 200 євро ПДВ і, скажімо, ще 20 євро ПДВ на інші покупки, такі як меблі, канцтовари тощо. Тому, коли плавильна компанія продає сталь на суму 2000 євро, вона стягує 2400 євро, включаючи 400 євро ПДВ. Плавильник відраховує 220 євро, які вже сплачені за його внески, і сплачує 180 євро до казни. Казначейство отримує ці 180 євро від плавильного заводу плюс 160 євро від шахти, плюс 40 євро, які сплачує постачальник інструментів на шахту, плюс 20 євро, які сплачує постачальник меблів/стаціонарних виробів плавильному підприємству.

Постачання: 2000 євро

ПДВ при поставці: 400 євро

ПДВ при покупці: 220 євро

Чистий ПДВ, що підлягає сплаті: 180 євро

180 євро (сплачується виправкою) + 160 євро (оплачується шахтою) + 40 євро (сплачується постачальником шахти) + 20 євро (сплачується постачальником виправки) = 400 євро або правильна сума ПДВ при продажу на суму 2000 євро.

Приклад - Виробник не завжди несе відповідальність за сплату акцизного збору

Компанія Емілі продає вино в Ірландії, яке відправляється з Франції. Французька компанія виробляє вино і зберігає його на авторизованому складі, поки не відправить його в Ірландію під так званим призупиненням мита. Це означає, що французькій компанії не потрібно сплачувати акциз у своїй країні. Коли компанія Емілі отримує відвантаження, вино відпускається для споживання, і тому мита скасовується. Тоді компанія Емілі повинна сплатити акциз з урахуванням ставки в Ірландії.

Приклад – нарахування інтегрованої ставки податку на прибуток підприємств.

Припустимо, що італійська корпорація заробляє 100 доларів прибутку у 2020 році. Вона повинна сплатити податок на прибуток у розмірі 24 доларів, що залишає корпорації 76 доларів прибутку після оподаткування. Якщо корпорація розподіляє ці доходи у вигляді дивідендів, дохід знову оподатковується на індивідуальному рівні за найвищою ставкою дивідендів у розмірі 26 відсотків, в результаті чого податки на дивіденди становлять 19,76 доларів США. Таким чином, кінцевий дохід після сплати податків становить 56,24 дол. США, що означає, що 100 дол. США в первісному прибутку корпорації стикаються з інтегральною ставкою податку на прибуток підприємств 43,76 відсотка. (Той самий розрахунок можна зробити для корпоративного доходу, реалізованого у вигляді приросту капіталу.)

Приклад – Рейтинг країн за міжнародним індексом податкової конкурентоспроможності.

Рейтинг 2021 р. Восьмий рік поспіль Естонія має найкращий податковий кодекс в ОЕСР. Його найвищий показник обумовлений чотирма позитивними рисами податкової системи. По-перше, він має 20-відсоткову ставку податку на корпоративний прибуток, яка застосовується лише до розподіленого прибутку.

По-друге, він має єдиний 20-відсотковий податок на доходи фізичних осіб, який не поширюється на доходи фізичних осіб. По-третє, його податок на майно поширюється лише на вартість землі, а не на вартість нерухомого майна чи капіталу. Нарешті, вона має територіальну систему оподаткування, яка звільняє від внутрішнього оподаткування 100 % іноземного прибутку, одержаного вітчизняними корпораціями, з невеликими обмеженнями.

Хоча податкова система Естонії є найбільш конкурентоспроможною в ОЕСР, податкові системи інших провідних країн отримують високі бали завдяки досконалості в одній або кількох основних податкових категоріях. Латвія, яка нещодавно прийняла естонську систему оподаткування підприємств, також має відносно ефективну систему оподаткування доходів від праці. У Новій Зеландії є відносно рівний податок на прибуток фізичних осіб з низькою ставкою, який також значною мірою звільняє приріст капіталу (з комбінованою найвищою ставкою 33 відсотки), добре структурований податок на нерухомість і податок на додану вартість широкого плану. У Швейцарії відносно низька ставка корпоративного податку (19,7 відсотка), низький податок на споживання на широкій основі та податок на прибуток фізичних осіб, який частково звільняє приріст капіталу від оподаткування.

Люксембург має широкий податок на споживання та конкурентну міжнародну систему оподаткування.

Італія має найменш конкурентоспроможну податкову систему в ОЕСР. Він має податок на багатство на фінансові активи та нерухомість, що зберігаються за кордоном, податок на фінансові операції та податок на спадщину. Італія також має високий тягар дотримання вимог, пов'язаний з її

індивідуальною податковою системою. Підприємствам потрібно приблизно 169 годин, щоб дотримуватись податку на прибуток фізичних осіб.

Італійський податок на додану вартість покриває менше 40 відсотків кінцевого споживання, виявляючи прогалини як у політиці, так і в правозастосуванні.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягає роль регулюючих органів ЄС щодо податкового законодавства?
2. Визначте відмінності у наднаціональному регулюванні і встановленні прямих і непрямих податків у ЄС.
3. Охарактеризуйте економічну сутність податку на додану вартість.
4. Чи є різниця в основних ставках ПДВ між країнами-учасницями ЄС? Наскільки вона є вагомую?
5. Зниження ставки ПДВ та звільнення від ПДВ чи завжди є ефективним для досягнення цілей економічної політики?
6. До яких груп товарів і послуг в країнах-учасницях ЄС застосовують пільгові знижені ставки. В яких країнах ЄС і в яких випадках застосовують нульові ставки ПДВ?
7. В яких випадках використовують акцизні збори і як вони сплачуються?
8. Яким чином в ЄС здійснюється оподаткування доходів громадян ?
9. Надайте характеристику загальному рівню ставок особистого оподаткування в країнах ЄС.
10. В чому полягають особливості корпоративного оподаткування в країнах ЄС? Що представляють собою інтегровані ставки податку на прибуток?
11. Для яких підприємств в ЄС діють спрощені системи оподаткування?
12. Чому в оподаткуванні бізнесу в ЄС окрема увага приділяється оподаткуванню доходів у сфері надання фінансових послуг та використання електронних технологій?

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 4-7).
2. Гербич Л. А. Фінансові та кредитні системи зарубіжних країн : навч. посіб. Київ : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 440 с. (роз. 5-7).
3. Bunn D., Asen E. [International tax competitiveness Index 2021](#).
4. Cristina Enache, “[Sources of Government Revenue in the OECD](#),” Tax Foundation, Feb. 11, 2021.

Практичні завдання

Охарактеризуйте податкові системи країн ЄС за критерієм співвідношення прямих і непрямих податків. Розгляньте особливості моделей податкових систем, які розрізняють за цим критерієм, наведіть приклади.

Досвід країн ЄС щодо справляння прямих і непрямих податків подайте у таблиці. Зазначте прямі і непрямі податки, що входять до системи податків і зборів країн ЄС.

Додаткову інформацію можна зібрати та проаналізувати, використовуючи актуальну податкову статистику, подану на [офіційних порталах Європейської комісії](#) та [Організації економічного співробітництва та розвитку](#).

Доцільно здійснити порівняння вітчизняної практики і досвіду країн ЄС побудови податкової системи за критерієм співвідношення прямих і непрямих податків.

Кейси

Практика використання нульової ставки ПДВ.

У практиці деяких країн ЄС, зокрема, у Бельгії, Данії, Ірландії, Італії, Фінляндії, Швеції, Великобританії (коли входила до складу ЄС) та на Мальті застосовують нульові ставки ПДВ, що дозволяють постачальникам відповідних товарів і послуг істотно зменшувати свої податкові зобов'язання і навіть отримувати відшкодування суми ПДВ із бюджету. Можливість застосовування цієї норми зазначеними країнами передбачена положеннями Директиви ЄС із ПДВ. Найбільший перелік випадків, для яких застосовують нульові ставки ПДВ, установлений у Великобританії та Ірландії. У цих країнах за нульовою ставкою оподатковується постачання книг, деяких продуктів харчування, дитячого одягу і взуття, лікарських засобів та медичного обладнання для людей із обмеженими можливостями. У Великобританії до цього переліку віднесені також постачання води (крім дистильованої, мінеральної та виробничого призначення), живих тварин, послуг із перевезення пасажирів, каналізаційних послуг тощо; в Ірландії – постачання деяких добрив, насіння, рослин і дерев, корму для тварин, звичайних воскових свічок.

В інших країнах також можуть застосовуватися пільгові нульові ставки ПДВ, але лише до обмеженого переліку товарів і послуг, визначених у Директиві з ПДВ.

Окремо Директивою ЄС із ПДВ визначено перелік товарів і послуг, які можуть бути звільнені від оподаткування ПДВ, тобто для них не нараховуються ні податкові зобов'язання, ні податковий кредит. До таких товарів і послуг віднесено надання медичної допомоги; постачання людських органів, крові і молока; послуги зубних техніків і постачання зубних протезів; послуги, пов'язані із соціальним захистом та соціальним забезпеченням, захистом дітей і підлітків; освітні послуги та ін.

Завдання: надайте розгорнуту відповідь на питання: Виправдано чи ні використання нульової ставки ПДВ. Наведіть аргументи «за» і/або «проти».

Тести до 1 модуля

Модуль 2. Ринкові складові фінансової системи ЄС

Тема 4. Ринок фінансових послуг ЄС

Поняття та його визначення

Європейський центральний банк (ЄЦБ) – це незалежна фінансова інституція ЄС, що разом із національними центральними банками складає європейську економічну і грошову систему (Eurosystem) та здійснює обіг фінансів і грошових коштів в межах об'єднання.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) - це автономна установа в межах Європейського Союзу, що належить його державам-членам, метою діяльності якої є забезпечення фінансування загальноєвропейських проектів (будівництво залізниць, автодоріг, аеропортів, проектів захисту довкілля) і кредитування малого бізнесу, що сприяє поліпшенню умов життя та економічного та фінансового становища, особливо всередині союзу.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) – це міжнародний фінансово-кредитний інститут, що фінансує проекти сприяння ринковим реформам та розвитку приватного підприємництва у «перехідних країнах» та країнах, що розвиваються.

Монетарні фінансові інститути – це фінансові установи-резиденти держав Європейського Союзу, видом діяльності яких є отримання депозитів та видача кредитів, а також інвестиції у цінні папери за власний рахунок.

Інвестиційні фонди – це фінансові інститути, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи.

Фінансові компанії спеціального призначення – це компанії, що займаються сек'юритизацією фінансових активів завдяки емісії власних цінних паперів, які викуповуються інвесторами.

Провайдери платіжних сервісів – це компанії, що забезпечують трансакції в межах ЄС.

Фінансовий супермаркет – це інтегрований фінансовий посередник, що надає комплекс фінансових послуг від роздрібних банківських послуг до страхових та інвестиційних продуктів.

Основні теоретичні положення

1. Інституції ЄС у сфері грошового обігу, фінансів та інвестицій

Спільний ринок фінансових послуг Європейського Союзу є невід'ємною складовою єдиного внутрішнього ринку продукції, капіталу та робочої сили. Його основою є свобода руху капіталів, платежів та послуг, визначених у п. 1 ст. 3 Договору «Про заснування Європейської Спільноти (Договору про заснування Європейського економічного Співтовариства)»: «діяльність Співтовариства повинна вміщувати внутрішній ринок, що характеризується відміною перешкод вільному переміщенню товарів, осіб, послуг та капіталів між державами-членами».

Свобода переміщення капіталів є лише початковою свободою здійснення широкого кола фінансових операцій, пов'язаних з інвестуванням як у межах країни походження капіталу, так і в інших державах-членах ЄС. Водночас свобода руху капіталу тісно пов'язана зі свободою руху платежів, що є основою правового регулювання політики у сфері фінансових послуг (приклад – Законодавчі акти ЄС у галузі поточних платежів).

Розбудова спільного ринку фінансових послуг ЄС здійснюється завдяки функціонуванню системи наглядових інституцій:

- Європейській раді з системних ризиків;
- Європейському органу з цінних паперів та ринків;
- Європейському банківському органу;
- Європейському органу із страхування та пенсійних фондів.

Реалізація програм та проектів ЄС неможлива без функціонування органів, що забезпечують кругообіг та забезпечення фінансовими ресурсами суб'єктів економічної діяльності як у межах об'єднання, так і в державах-учасниках.

До таких об'єднань відносяться: Європейський центральний банк (ЄЦБ), Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку.

ЄЦБ. Основним завданням банку є підтримка цінової стабільності та збереження вартості євро. Також ЄЦБ визначає засади реалізації грошово-кредитної політики в зоні євро, проведення операцій з іноземною валютою, управління офіційними валютними резервами держав зони євро, сприяння безперебійній роботі платіжних систем. Повноваження ЄЦБ здійснюються з урахуванням принципів політичної незалежності, прозорості та підзвітності.

Капітал ЄЦБ сформовано за рахунок внесків національних центральних банків (НЦБ) усіх держав-членів ЄС і становить 10,8 млрд. євро. Частка кожного НЦБ у капіталі ЄЦБ розраховується залежно від частки відповідної держави у загальній кількості населення і валового внутрішнього продукту ЄС. Фінансування ЄЦБ не залежить від бюджету ЄС. ЄЦБ заборонено фінансувати органи влади ЄС чи національні державні установи держав-членів ЄС.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) - один із найбільш важливих фінансових інститутів ЄС, заснований у 1958 р. (відповідно до Римської угоди про створення Європейської Економічної Спільноти) з метою забезпечення фінансування загальноєвропейських проектів (будівництво залізниць, автодоріг, аеропортів, проектів захисту довкілля) і кредитування малого бізнесу. ЄІБ є незалежною інституцією стосовно вибору об'єктів фінансування, він не отримує грошей із бюджету ЄС.

Європейський інвестиційний банк (ЄІБ) один із найбільш важливих фінансових інститутів ЄС, заснований у 1958 р. (відповідно до Римської угоди про створення Європейської Економічної Спільноти). ЄІБ є незалежною інституцією стосовно вибору об'єктів фінансування, він не отримує грошей із бюджету ЄС. Банк фінансується лише за рахунок акціонерів (внесків 27 держав-членів ЄС) і через запозичення на фінансових ринках. Має найвищий кредитний рейтинг (AAA) на грошових ринках, що дає йому можливість отримувати значні

обсяги капіталу, який потім може бути інвестований у межах як європейських проектів співтовариства, так і в інших 150 країнах-партнерах ЄС. У своїй діяльності ЄІБ використовує декілька фінансових механізмів: індивідуальні позики, глобальні позики, венчурне фінансування, структуровані кредитні лінії.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) був створений із метою допомоги щодо реформування країн соціалістичного табору на ринкових засадах. Акціонерами банку є 64 країни, Європейська комісія та Європейський інвестиційний банк. Капітал банку становить понад 30 млрд євро., з яких державам ЄС належить 55 % капіталу, США – 10 %, Японії – 8 %, країнам операцій – 12 % (у тому числі Україні – 0,8 %), іншим акціонерам – 15 %. Кожна держава-член представлена у Раді керуючих та Раді директорів Банку. В Україні ЄБРР має дипломатичний статус і статус привілейованого кредитора. Сучасні пріоритети ЄБРР: [сектори і задачі](#).

ЄБРР є стратегічним кредитором українського бізнесу. До кінця 2015 року ним було реалізовано 346 проектів на суму 7,4 млрд євро. Таким чином, ЄБРР зайняв 58 % інвестицій приватного сектора. Сферами кредитування є енергетика (24 % від поточного портфеля ЄБРР), фінансові установи (23 %), промисловість, торгівля та агропромисловий комплекс (27 %), інфраструктура (26 %).

2. Фінансові посередники на фінансовому ринку ЄС

Ринок фінансових послуг ЄС представлений широким колом посередників, які функціонують на грошовому, борговому та фондовому ринках. Водночас історично склалося, що банки виконують провідну роль на ринку фінансових послуг у державах ЄС, а кредити, як послуга, є основним джерелом фінансових ресурсів для підприємств та домогосподарств.

Відповідно до класифікації Європейського центрального банку ринок фінансових послуг ЄС представлений такими фінансовими посередниками:

Монетарні фінансові інститути – фінансові установи-резиденти держав Європейського Союзу, видом діяльності яких є отримання депозитів та видача кредитів, а також інвестиції у цінні папери за власний рахунок. До них відносять центральні банки держав ЄС, банківські та інші кредитні та депозитні фінансові установи, інституції з випуску та обігу електронних грошей, грошові фонди.

Інвестиційні фонди – фінансові інститути, що здійснюють інвестиції у фінансові та нефінансові активи.

Фінансові компанії спеціального призначення – компанії, що займаються сек'юритизацією фінансових активів завдяки емісії власних цінних паперів, які викуповуються інвесторами. Їх призначення – зменшення кредитного ризику.

Провайдери платіжних сервісів – компанії, що забезпечують трансакції в межах ЄС.

Страхові компанії та пенсійні фонди. Рейтинг і данні про [найкрупніші страхові компанії Європи](#).

Підкріпленням ідеї банкоцентричності ринку фінансових послуг ЄС є склад та структура боргового ринку, де основними посередниками є банки та уряди держав ЄС.

Незважаючи на існування єдиного ринку, вартість банківського кредитування істотно відрізняється між державами Європейського Союзу. Вона істотно залежить від економічного розвитку держави ЄС та рівня її суверенного ризику, дефолту (Греція та Кіпр мають одні з найбільших розміри державного боргу), а також наявності інших альтернативних джерел отримання фінансування для бізнесу.

Серед топ-20 найбільших фінансових посередників у сферах банківських, страхових, пенсійних та інвестиційних послуг займають компанії, що є представниками найрозвиненіших держав ЄС

3. Фінансові конгломерати в державах ЄС

Ознакою розвитку ринку фінансових послуг є наявність компаній, що функціонують як у банківському секторі, так і в секторі небанківських фінансових послуг. Такі компанії прийнято називати фінансовими супермаркетами чи конгломератами. Прикладом такої інтегрованої діяльності є BNP Paribas, ING, Allianz, AXA, SEB та ін.

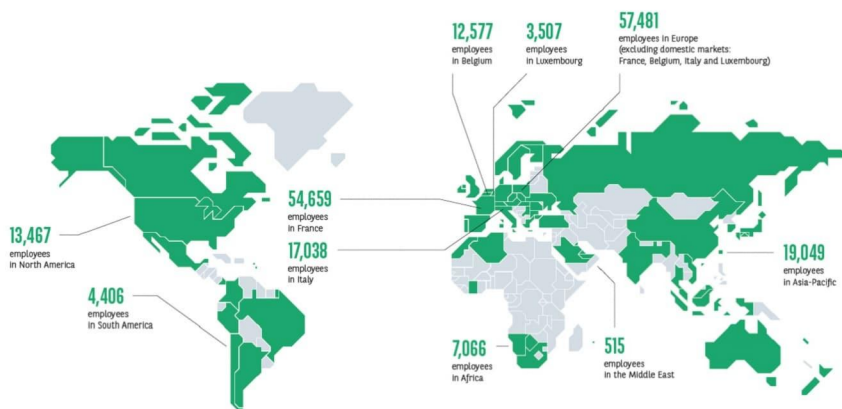

Рис. 9. Країни, в яких представлено BNP Paribas S.A.

В Україні представлені чотири конгломерати – **BNP Paribas S.A.** (Франція), **ING** (Нідерланди), **RZB-UNIQA** (Австрія) та **SEB** (Швеція) в різних сегментах ринку фінансових послуг.

We serve customers in more than 40 countries

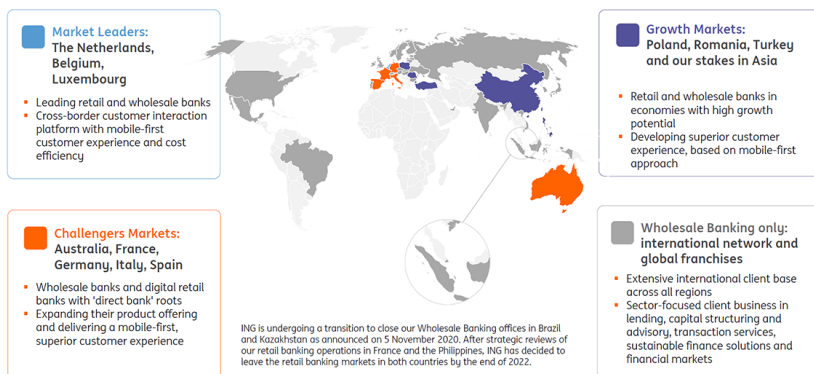

Рис. 10. Країни, в яких представлено сервіс компанії ING.

Європейські фінансові супермаркети	Сектори фінансового ринку України, в яких представлені європейські конгломерати і відповідні		
	Банківський	Страховий	Інвестиційний
BNP Paribas S.A. (Франція)	Укрсіббанк	СК «Кардіф», СК «Кардіф життя», СК АХА	ПрАТ "КУА АПФ "УКРСИБ Ессет Менеджмент", ТОВ «Українська
ING (Нідерланд)	ING банк Україна	СК «ING життя Україна»	
RZB-UNIQA (Австрія)	Райфайзен банк Аваль	СК «Уніка життя»,	ТОВ Райфайзен Інвестмент»,
SEB (Швеція)	-	ПрАТ «СК СЕБ Лайф Юкрейн»	ТОВ «КУА СЕБ Ессет
АХА (Бельгія)	-	СК АХА «Страхування»,	-
Generali (Італія)	-	ТОВ «Дженерале гарант сервіс»,	-

Поряд зі страховим напрямом ці компанії активно розвивають банківський сегмент. Це засвідчує наявність ознак фінансової конвергенції як форми інтеграції вітчизняного ринку фінансових послуг в європейський фінансовий простір.

Приклади

Законодавчі акти ЄС у галузі поточних платежів:

«Регламент про транскордонні платежі в євро»,
«Директива про транскордонні кредитні перекази».

Перший з документів визначає три категорії платежів:
транскордонні кредитні перекази, транскордонні електронні
платежі, транскордонні чеки.

Другий визначає прозорість умов для здійснення
транскордонних переказів, мінімальні зобов'язання установ
щодо транскордонних переказів відносно **термінів виконання,**
відповідності до розпоряджень, умов відшкодування у разі
невиконання переказів, форс-мажорні обставини, вирішення
спорів.

Проєкти, які були профінансовані ЄІБ.

У 2014 році ЄІБ профінансував інвестиційні проекти
на суму 80,3 млрд євро. Зокрема 31 % – на розвиток
малого підприємництва; 26 % – на розвиток інфраструктури; 24
% – інвестиції в екологічні проекти; 18 % – вкладення в
інноваційні проекти, наукові дослідження. Майже 8 млрд євро
виділялося на кредитування проектів за межами ЄС у країнах-
партнерах. Так, в Україні у 2014 році ЄІБ надав кредит у розмірі
50 млн євро ТОВ «Астарта-Київ» на підвищення ефективності
використання ресурсів агропромислового комплексу та
покращання рівня продовольчої безпеки підприємства.

Також було профінансовано такі проекти, як «Реконструкція,
капремонт і технічне переоснащення магістрального
газопроводу «Уренгой – Помари – Ужгород» (кредитори ЄІБ та
ЄБРР – по 150 млн євро), кредитна лінія для малого та
середнього бізнесу (25 до 40 проектів) у сфері поліпшення
енергоефективності (ЄІБ – 400 млн євро), «Надзвичайна
кредитна програма для України» (ЄІБ – 200 млн євро).

The EBRD in Ukraine

У вересні 2018 року Рада директорів ЄБРР схвалила нову стратегію для України, яка визначає пріоритети Банку в країні на наступні п'ять років.

ЄБРР приділяє особливу увагу проектам, які поєднуюватимуть інвестиції та політичну участь у таких сферах, як приватизація, енергетична безпека та ефективність, фінансовий сектор, торгівля та інфраструктура.

Операційні та стратегічні пріоритети ЄБРР в Україні базуються на наступних п'яти стовпах:

1. Сприяння приватизації та комерціалізації в державному секторі для підвищення конкурентоспроможності та належного управління: ЄБРР сприятиме стимулюванню участі приватного сектора в різних секторах і подальшій комерціалізації компаній державного сектора. Банк продовжуватиме підтримувати впровадження сучасного державного сектору закупівель, а також запровадження належного державного управління.
2. Сприяння верховенству права, чесній конкуренції в приватному секторі та підтримка компаній, які використовують найкращі практики: ЄБРР сприятиме конкуренції та підтримуватиме зусилля по боротьбі з корупцією. Особлива увага приділятиметься підвищенню кваліфікації та можливості працевлаштування незахищених груп.
3. Зміцнення енергетичної безпеки шляхом ефективного регулювання, лібералізації ринку, диверсифікованого та збільшеного виробництва та енергоефективності: ЄБРР виділить більше ресурсів для створення ринкової структури сталої енергетики та покращення енергетичних зв'язків. Банк сприятиме підвищенню ефективності використання ресурсів і сприятиме розвитку відновлюваної енергетики.
4. Підвищення стійкості фінансової системи шляхом зміцнення банківського сектору України та розвитку ринків капіталу та небанківського фінансування: ЄБРР сприятиме стабільному та ефективному банківському сектору, більшій

різноманітності небанківських фінансових каналів та їх використанню.

5. Покращення інтеграції шляхом сприяння торгівлі та інвестиціям, розширення інфраструктурних зв'язків і підтримка конвергенції зі стандартами ЄС: Банк інвестуватиме у покращення зв'язку через кращу інфраструктуру. Це також сприятиме збільшенню потоків торгівлі та інвестицій.

Україна є не тільки країною, де працює ЄБРР, але й донором ЄБРР. У 2010 році Україна підписала угоду про внесок у розмірі 10 мільйонів євро до Фонду Східноєвропейського партнерства з енергоефективності та довкілля (E5P). А друга угода про внесок на €10 млн була підписана у 2020 році.

Питання для самоконтролю

1. У чому полягають особливості функціонування ринку фінансових послуг держав ЄС?
 2. Історія створення, мета і основні види діяльності Європейського центрального банку.
 3. Охарактеризуйте функції, склад, принципи формування та завдання Європейського інвестиційного банку та Європейського банку реконструкції та розвитку.
 4. Охарактеризуйте банківський сектор держав ЄС. Визначте, які існують відмінності серед держав ЄС.
 5. Визначте місце небанківських фінансових установ на фінансових ринках держав ЄС. Які із них переважають і чому?
 6. Розкрийте механізм функціонування системи центральних банків та її роль у забезпеченні стабільності єдиної валюти ЄС.
 7. Наведіть основні «критерії конвергенції» та їх значення в забезпеченні фінансової стабільності в ЄС.
 8. Які причини та характерні особливості фінансової кризи в ЄС? Охарактеризуйте наслідки для ринку фінансових послуг держав ЄС.
 9. Охарактеризуйте механізм фінансової стабілізації держав ЄС. Визначте принцип використання коштів Європейського фонду фінансової стабілізації.
 10. Які найбільші фінансові посередники функціонують у державах ЄС? Охарактеризуйте їх місце та роль у трансформації світових фінансових ресурсів.
- Система недержавного пенсійного забезпечення в державах ЄС.

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 4).
2. Ковалів М. В., Тимчишин Т. М., Ніканорова О. В. [Основи права Європейського Союзу](#): навчальний посібник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2020. 212 с. (роз. 1, 3).
3. [Annual Report 2020](#). ECB, 2020.
4. [European Repo Market Survey](#). International Capital Market Association. Number 40, March 2021.
5. [Economic Bulletin](#). ECB, Issue 1 / 2021.
6. [Economic Bulletin](#). ECB, Issue 6 / 2021.
7. [Convergence Report](#). ECB, June 2020.
8. [The European Commercial Paper and Certificates of Deposit Market](#). A white paper by the ICMA Commercial Paper Committee. ECB, September 2021.

Семінар

Тема. Проблеми і перспективи банківського сектору ЄС в сучасних умовах

1. Ризики функціонування банківського сектору ЄС: минулі і поточні.
2. Вплив пандемії на кредитно-інвестиційну діяльність банківської системи ЄС (як працювали банки, що відбувалося на валютному ринку, як сплачувалися кредити, які зміни були у відношеннях банків з позичальниками, чи були проблеми з поверненням коштів і ін.)
3. Процедури регулювання банківського сектору в ЄС: позитивні і негативні аспекти.

Практичні завдання

1. Країна «А» характеризується такими макроекономічними показниками за рік :

- ВВП – 746,5 млрд гр. од.;
- дефіцит бюджету – 22,3 млрд гр. од.;
- загальний борг держави – 398,55 млрд гр. од.;
- рівень цін минулого року – 345 пунктів, рівень цін поточного року – 398 пунктів;
- відсоткова ставка центрального банку – 5 %;
- курс валют коливався у межах 2%.

Визначте, чи має право ця країна увести євро в обіг.

Наведіть розвернену відповідь.

Визначте напрями фінансової політики держави відповідно до умов Маастрихтського договору.

Під час виконання цього завдання важливо згадати вимоги до фінансово-економічних показників країн, які бажають користуватися євро та які були ухвалені у 1992 р. у м. Маастрихті.

2. Надайте письмову відповідь на наступні питання:

- охарактеризуйте банківський сектор держав ЄС і визначте, які існують відмінності серед держав ЄС;
- надайте характеристику небанківським фінансовим установам на фінансових ринках держав ЄС, визначте, які із них переважають і чому;
- визначте місце найбільших фінансових посередників, що функціонують у державах ЄС і їх роль у трансформації світових фінансових ресурсів.

3. Надайте порівняльну характеристику європейським фінансовим конгломератам (фінансовим супермаркетам) і визначте на яких сегментах ринку фінансових послуг України вони представлені.

Методичні вказівки щодо виконання завдання: для розгляду доцільно в мережі Інтернет знайти інформацію щодо функціонування таких компаній як [BNP Paribas](#), [ING](#), Allianz, AXA, SEB, RZB-UNIQA. Результати порівняння компаній представити у вигляді презентації.

Тема 5. Фондови ринок ЄС

Поняття та його визначення

Фондовий ринок, або ринок цінних паперів - це сукупність учасників фондового ринку та правовідносин між ними щодо розміщення, обігу та обліку цінних паперів.

Цінний папір – це взаємозамінний, оборотний фінансовий інструмент, який містить певний тип грошової вартості (можуть представляти право власності на корпорацію у формі акцій, відносини кредитора з державним органом або корпорацією, представленою володінням облігаціями цієї організації; або права власності, представлені опціоном).

Учасники фондового ринку - емітенти або особи, що видали неемісійні цінні папери, інвестори в цінні папери, інституційні інвестори, професійні учасники фондового ринку, об'єднання професійних учасників фондового ринку, в тому числі саморегульовані організації професійних учасників фондового ринку.

Емітент - юридична особа, а також держави в особі уповноважених ними органів державної влади або міжнародні фінансові організації, які від свого імені розміщують емісійні цінні папери та беруть на себе зобов'язання по ним перед їх власниками.

Брокер – це фізична особа або фірма, яка виступає посередником між інвестором та біржею цінних паперів.

Первинне публічне розміщення акцій (IPO) – це процес розміщення акцій приватної корпорації для публічного випуску нових акцій.

Ринкова капіталізація - це вартість компанії на ринку, яка обчислюється множенням загальної кількості акцій компанії, що перебуває в обігу, на поточну ринкову ціну однієї акції.

Аналітик доходів – це особливий тип бухгалтера, який веде облік доходів компанії та шукає шляхи їх покращення, відстежує дохід у часі та визначає напрямки тенденції, визначає, як дохід компанії порівнюється з конкурентами в галузі, тощо.

Dotcom, або dot-com, – це компанія, яка веде бізнес переважно через веб-сайт і сприймає Інтернет як ключову складову свого бізнесу (слово dotcom спочатку означало будь-яку Інтернет-компанію, а нині Dotcom найчастіше сприймається як Інтернет-компанія, що були створені під час Інтернет-бульбашки кінця 1990-х).

Основні теоретичні положення

1. Загальна характеристика європейського фондового ринку

В Європі функціонує 58 різних фондових бірж у 17 країнах. Найбільш важливі європейські біржі: Euronext (фото - файл рисунки Модуль 2), яка географічно розміщена у Парижі і являє собою [другий за обсягом ринок торгівлі цінними паперами](#), а разом із NYSE Group є першою глобальною біржею; [NASDAQ OMX](#), яка об'єднує 8 європейських бірж і належить американській групі NASDAQ, штаб-квартира якої розміщена відповідно у Нью-Йорку .

Європейські фондові біржі поділяють на кілька підкласів:

- східноєвропейські,
- західноєвропейські,
- північноєвропейські
- південноєвропейські фондові біржі.

За структурою вони ідентичні з невеликим розходженням, а щодо принципів роботи фондових бірж, то існують деякі відмінності. Усі європейські біржі характеризуються різними системами управління. Наприклад, Французька біржа управляється державою, а Швейцарська має головного керуючого, який обирається маклерами на біржі (приклад автономного управління). Якщо керуванням фондового ринку в руках держави, то велика частка акцій належить саме державі, викупити їх неможливо. У разі з автономним управлінням акції можуть бути викуплені будь-якою приватною особою або брокером, при цьому держава в роботу фондової біржі не втручається жодним чином.

Загальну нормативно-правову базу з питань регулювання європейського фондового ринку складають 8 законодавчих актів (директив), а саме:

1. Директива 98/26/ЄС про закінченість розрахунків ([Directive 98/26/EC of the European Parliament and of the Council](#))

of 19 May 1998 on settlement finality in payment and securities settlement systems).

2. Директива 2002/47/ЄС про фінансове забезпечення (Directive 2002/47/EC of the European Parliament and of the Council of 6 June 2002 on financial collateral arrangements)

3. Директива 2003/6/ЄС про інсайдерську торгівлю та ринкові маніпуляції (Directive 2003/6/EC of the European Parliament and of the Council of 28 January 2003 on insider dealing and market manipulation (market abuse)).

4. Директива 2003/71/ЄС про проспекти емісії цінних паперів. (Directive 2003/71/EC of the European Parliament and of the Council of 4 November 2003 on the prospectus to be published when securities are offered to the public or admitted to trading and amending Directive 2001/34/EC (Text with EEA relevance)).

5. Директива 2004/25/ЄС про пропозиції щодо поглинання (Directive 2004/25/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on takeover bids (Text with EEA relevance)).

6. Директива 2004/39/ЄС про ринки фінансових інструментів (Directive 2004/39/EC of the European Parliament and of the Council of 21 April 2004 on markets in financial instruments amending Council Directives 85/611/EEC and 93/6/EEC and Directive 2000/12/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directive 93/22/EEC).

7. Директива 2004/109/ЄС про узгодження вимог щодо прозорості інформації про емітентів, чий цінні папери допускаються до продажу на регульованому ринку (Directive 2004/109/EC of the European Parliament and of the Council of 15 December 2004 on the harmonisation of transparency requirements in relation to information about issuers whose securities are admitted to trading on a regulated market and amending Directive 2001/34/EC).

8. Директива 2006/49/ЄС про вимоги стосовно достатності капіталу інвестиційних компаній та кредитних установ (Directive 2006/49/EC of the European Parliament and of the Council of

14 June 2006 on the capital adequacy of investment firms and credit institutions (recast).

Найбільший європейський фондовий ринок – англійський. Він набагато менший від американського, але одночасно набагато більший за інші західноєвропейські ринки – швейцарський, німецький і французький. Щодо значення ринку акцій і відтворення капіталу, то провідну поряд із США роль відіграють ринки акцій Великобританії та Швейцарії, але тут важливо враховувати велику частку іноземних акцій. Набагато меншу роль відіграє голландський ринок акцій, ще меншу – французький, бельгійський та німецький.

З облігаційних ринків найбільший розміщений у Німеччині, другий за обсягом у Великобританії, причому відставання їх від США є менш значним. Найбільше значення ринок облігацій має в економіці Великобританії, Бельгії та Німеччини.

2. Біржовий ринок Великобританії

Лондонська фондова біржа (London Stock Exchange, LSE) – це одна з найстаріших і найбільших бірж Європи, а також один із найвідоміших ринків цінних паперів у світі. Офіційною датою заснування вважається 1801 р., а фактично історія біржі розпочалася в 1570 р. – із рішення королівського радника і фінансового агента Томаса Грешема створити Королівську біржу на власні кошти. Лондонська біржа є акціонерним товариством, на ринку обертаються його акції.

Лондонська фондова біржа: [історія, розвиток та діяльність найстарішого майданчика світу.](#)

На частку Лондонської біржі припадає понад 40 % міжнародної торгівлі акціями, понад 350 компаній мають лістинг із 60 різних країн світу, обсяг торгівлі понад 2300 млрд дол. США.

Ринок акцій на Лондонській фондовій біржі поділяється так:
альтернативний, призначений для молодих компаній, здебільшого інноваційних;

основний, що забезпечує відкритий допуск для компаній, які відповідають вимогам Управління з фінансового регулювання і нагляду Великобританії.

Ринок облігацій на Лондонській фондовій біржі представлений облігаціями наступного виду (за термінами обігу):

- короткостроковими (менше ніж 5 років до погашення);
- середньостроковими (від 5 до 15 років);
- довгостроковими (понад 15 років до погашення), сюди також відносять безстрокові державні облігації.

За цільовою ознакою виділяють такі державні цінні папери:

- казначейські;
- конверсійні;
- консолідовані;
- фінансові та багато інших.

3. Фондові ринки європейських країн

Еuronext NV - пан-європейська фондова біржа, що має філії в Бельгії, Франції, Нідерландах і Португалії. На додаток до акцій і деривативів, група компаній Euronext надає послуги клірингу і фінансову інформацію. Вона була заснована в 1602 році і вважається найстарішою у світі. Штаб-квартира біржі знаходиться в Амстердамі, столиці країни та густонаселеному муніципалітеті, який також є ключовим міжнародним фінансовим центром. Група компаній Euronext була утворена 22 вересня 2000 року в результаті злиття Амстердамської, Брюссельської і Паризької фондових бірж з метою дати об'єднаній біржі перевагу на фінансовому ринку Європи. У грудні 2001 року Euronext придбала акції Лондонської міжнародної біржі фінансових ф'ючерсів і опціонів (LIFFE), ставши її власником. Починаючи з 2003 року всі похідні інструменти, які торгуються на всіх дочірніх біржах, торгуються в системі LIFFECONNECT – електронної трейдингової платформи

LIFFE. В 2002 році група злилася з Португальської фондовою біржею, яка була згодом перейменована в Euronext Lisbon.

На початку червня 2006 року було оголошено про майбутнє злиття Нью-Йоркської фондової біржі і Euronext. В результаті цього злиття, яке відбулося 4 квітня 2007 року, була утворена компанія NYSE Euronext . У листопаді 2013 IntercontinentalExchange отримала дозвіл від регулюючих органів на придбання NYSE Euronext, домовленість про операцію була досягнута роком раніше.

У 2014 IntercontinentalExchange виділила в окрему компанію Euronext (без LIFFE) і в червні провела її IPO, продавши 60% акцій. За тиждень до первинного розміщення, група європейських банків і фінансових груп, серед яких Banco Espirito Santo, BNP Paribas, Société Générale і Euroclear, придбала 33% частку Euronext з дисконтом 4% від ціни IPO з умовою не продавати свої акції протягом трьох років. У квітні 2021 року була куплена Італійська фондова біржа, у жовтні ставшая Euronext Milan.

Euronext є найбільшим загальноєвропейським фондовим ринком і провідною біржею деривативів. Будучи учасником ви отримуєте доступ до найглибшого фонду ліквідності в Європі та неперевершеного набору продуктів і послуг, що надаються за допомогою передових технологічних рішень. Відкриваєте для себе переваги членства: доступ до шести європейських торгових майданчиків через глобальну безпечну мережу з низькою затримкою, додаткові послуги та оперативну підтримку відділів Market Surveillance в [Амстердамі](#), [Дубліні](#) та [Парижі](#).

Приклади

Історія біржової торгівлі.

Від ярмарки до фондової біржі: Історія створення всесвітніх стокових гігантів.

Ринок цінних паперів. Ринок цінних паперів багато в чому схожий на ринок нерухомості. Подібно до того, як ринок житла складається з мільйонів людей, які мріють про власний дім, ринок цінних паперів складається з тисяч власників бізнесу, кожен з яких має бачення створення та розвитку процвітаючого бізнесу. Більшість із цих великих підприємств ніколи б не змогли досягти свого рівня успіху, не позичивши чи не залучивши гроші якимось чином, так само як більшість із нас не змогли б мати власне житло, не взявши спочатку іпотеку.

Кожен бізнес потребує капіталу. Він використовується для створення інфраструктури для зростання. У рідкісних випадках власники мають достатньо грошей, щоб самостійно фінансувати бізнес. У цьому випадку компанія залишиться у приватній власності, а власники отримують весь прибуток. Власники можуть позичити або взяти більше власників, які мають капітал, якщо у бізнесу немає грошей, необхідних для розширення.

Ось тут і вступаєте ви, інвестор. Коли підприємства випускають цінні папери у формі акцій та облігацій, інвестори їх купують. Дохід забезпечує компанію необхідним капіталом. Цими цінними паперами можна буде торгувати на вторинному ринку після їх випуску.

Похідні цінні папери. Ви маєте право торгувати іншими цінними паперами на попередньо узгоджених умовах з похідними цінними паперами, а не володіти чимось прямо, наприклад акціями. Опціонні контракти є різновидом похідних цінних паперів. Вони дають вам право купити або продати акції за певною ціною до певної дати. Ви платите за це право. Ціна, яку ви платите, називається «премія». Припустімо, що акції Widget торгуються по 50 доларів за акцію. Ви купуєте опціонний контракт, який дає вам право купити його за такою

ціною, тому що ви впевнені, що він становитиме 60 доларів, але ви не хочете втратити повну вартість у 50 доларів на випадок, якщо це не так.

Ваш опціон коштує 1 долар за акцію. Widget коштує 60 доларів. Ви використовуєте свій опціон і змінюєте акції, миттєво заробляючи 9 доларів на акцію: 10 доларів прибутку мінус 1 долар премії.

Питання для самоконтролю

1. В чому полягають основні положення законодавства ЄС у сфері правового регулювання фондового ринку.
2. Охарактеризуйте відмінності в організаційних питаннях побудови фондового ринку України та держав ЄС.
3. Яким чином здійснюється контроль за діяльністю учасників фондового ринку у державах ЄС?
4. Які існують види відповідальності за правопорушення на фондовому ринку?
5. Які особливості побудови фондового ринку в державах ЄС?
6. Охарактеризуйте органи регулювання на фондовому ринку в державах ЄС.
7. Визначте основні проблеми функціонування фондового ринку України.
8. Охарактеризуйте стан фондового ринку в державах ЄС.
9. Охарактеризуйте тенденції та перспективи розвитку права ЄС у сфері ринків цінних паперів.
10. Визначте обсяг компетенції ЄС у правовому регулюванні фондового ринку.
11. Визначте основні правові механізми захисту інтересів інвесторів як споживачів інвестиційних послуг у європейських країнах.
12. Охарактеризуйте, чи готова Україна до впровадження стандартів, що застосовуються до учасників фондового ринку ЄС. Обґрунтуйте власну позицію.

Додаткові джерела

1. [What Can the U.K. Stock Market Tell You About Brexit?](#) / Isobel Finkel // Bloomberg markets. 2016..
2. [Биржи Европы](#) // Биржевой лидер. Энциклопедия.
3. Горбик О. В. [Удосконалення інституційних засад державного управління у сфері формування фондового ринку Європейського Союзу](#). Теорія та практика державного управління. 2013. Вип. 3. С. 357-365.
4. Зінченко Ф. А. Система європейських фондових бірж: перспективи консолідації та універсалізації. Формування ринкових відносин в Україні. 2006. № 11. С.49–53
5. [Законодавство Європейського Союзу щодо ринків цінних паперів](#). Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку.
6. [Розвиток фінансових інститутів ЄС та виклики для фінансової політики України](#) : монографія / [Борзенко О.О., Богдан Т.П., Шаров О.М. та ін.]. Київ, 2019. 372 с.
7. Реформування ринків фінансових послуг в умовах інтеграції до європейського фінансового простору : монографія / наук. ред. канд. екон. наук Р. Пукала і д-ра екон. наук, проф. Н. М. Внукова. Харків : ТО Ексклюзив, 2016. 166 с.
8. [Building a Capital Markets Union](#) – Eurosystem contribution to the European Commission’s Green Paper / European Central Bank (ECB), 2015.
9. [Financial Integration and Structure in the Euro Area](#) [Electronic resource] / European Central Bank, 2020.

Семінари

Тема. Стан адаптації законодавства України до вимог ЄС у сфері правового регулювання фондового ринку.

1. Розгляд кейсу «Розуміння «Dotcom Bubble».
2. Правові засади регулювання фондового ринку в Україні: відповідність основним положенням регулювання фондового ринку ЄС.
3. Можлива чи не ситуація «Dotcom Bubble» в Україні.

Практичні завдання

- Знайти сайти провідних бірж в державах ЄС;
- Визначити яку інформацію вони подають. Хто, для яких цілей використовує цю інформацію, яким чином можна скористатися цією інформацією.
- Форма для виконання:

Кейси

Розуміння Dotcom Bubble.

Дотком-бульбашка – це лише одна з кількох бульбашок активів, які з'явилися протягом останніх століть.

Дотком-бульбашка, також відомий як Інтернет-бульбашка, виріс завдяки поєднанню спекулятивних інвестицій, великого обсягу венчурного фінансування стартапів та неможливості доткомів отримати прибуток. Інвестори вкладали гроші в Інтернет-стартапи протягом 1990-х, сподіваючись, що колись вони стануть прибутковими. Багато інвесторів та венчурних капіталістів відмовились від обережного підходу, побоюючись не мати можливості заробити на зростаючому використанні Інтернету. Оскільки ринки капіталу кидають гроші на цей сектор, новостворені підприємства хтіли швидко стати великими. Компанії, що не мають власної технології, відмовились від фіскальної відповідальності. Вони витратили цілий капітал на маркетинг, щоб створити бренди, які виділять їх серед конкурентів. Деякі стартапи витрачають на рекламу аж 90% свого бюджету.

90-ті роки ХХ ст. були періодом швидкого технологічного прогресу в багатьох сферах. Але саме комерціалізація Інтернету призвела до найбільшого зростання капіталу в країні. Хоча високотехнологічні носії стандарту, такі як Intel, Cisco та Oracle, сприяли природньому зростанню в технологічному секторі, саме високо ризиковані компанії дотком сприяли сплеску біржового ринку, який розпочався в 1995 році.

Бульбашка, яка утворилася протягом наступних п'яти років, жила дешевими грошима, легким капіталом, надмірною впевненістю на ринку та чистими спекуляціями. Венчурні капіталісти прагнули знайти значний приріст для своїх коштів, вільно вкладений в будь-яку компанію, що має назву ".com". Оцінки базувались на реальних прибутках та прибутках, які не мали б місце протягом декількох років, якби бізнес-модель

насправді працювала, а інвестори були занадто готові не помітити традиційні основи.

Компанії, яким ще не потрібно було отримувати дохід, прибуток, а в деяких випадках і готовий продукт, виходили на ринок з IPO (ринок IPO - фондовий ринок акцій компаній, які вперше вийшли на біржу). І тоді спостерігалось потроєння та збільшення в чотири рази їх цін на акції за один день, що «гаряче» стимульовано інвесторів.

Індекс Nasdaq досяг свого максимуму 10 березня 2000 року – 5048 – майже вдвічі більше порівняно з попереднім роком. Кілька провідних високотехнологічних компаній, такі як Dell та Cisco, розміщували величезні замовлення на продаж своїх акцій, коли ринок досягав піку, викликаючи паніку серед продавців і серед інвесторів. За кілька тижнів фондовий ринок втратив 10% вартості.

По мірі того, як інвестиційний капітал почав стрімко зменшуватися, знизилися і позиції дотком-компаній, які не мали грошей. Компанії Dotcom, які досягли ринкової капіталізації в сотні мільйонів доларів, за кілька місяців стали «нікчемними». До кінця 2001 р. більшість дотком-компаній, що торгуються публічно, згорнулися, і мільйони доларів інвестиційного капіталу «випарувалися».

Питання:

Скільки тривала бульбашка dotcom? Чому бульбашка дотком лопнула? Що спричинило крах Dotcom? Що спричинило крах фондового ринку 2000 року?

Тема 6. Страховий ринок Європейського Союзу

Поняття та його визначення

Мета створення єдиного страхового ринку ЄС – це забезпечення свободи просування страхових послуг, капіталу та страхових брокерів, що сприяє розвитку конкуренції та зростанню ефективності роботи страхових компаній.

Європейська рада з системних ризиків (European Systemic Risk Board, ESRB) - це незалежний орган, який відповідає за збереження фінансової стабільності, забезпечуючи «макропруденційний» нагляд на рівні ЄС.

Європейська система фінансових наглядачів (European System of Financial Supervisors, ESFS) - це установа, що складається з національних наглядових органів та агентств щодо нагляду за банківськими установами, ринком цінних паперів, страхових компаній та пенсійних організацій.

Європейська організація зі страхування та професійного пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority, EIOPA) це орган, який відповідає за підтримку стабільності фінансової системи, прозорості ринків небанківських фінансових послуг, а також захист прав споживачів страхових послуг.

Європейська федерація страхування та перестраховування (Insurance Europe) - це організація, що поєднує 36 органів національного страхування, які представляють усі типи та розміри страхових та перестрахових компаній.

Директиви – це нормативні акти Європейського Союзу обов'язкового характеру, адресовані державам-членам ЄС, які переважно встановлюють загальні вимоги, обов'язкові для держав-членів, встановлюють терміни, що є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами ЄС.

Платоспроможність страховика – це можливість виконання страховиком в майбутньому своїх зобов'язань завдяки тим активам, що є в його розпорядженні та є ліквідними.

Основні теоретичні положення

1. Загальна характеристика страхового ринку ЄС

Страховий ринок Європейського Союзу є найрозвиненішим у світі, за обсягами страхових премій він займає більш ніж третину світового страхового ринку. В розвинених європейських країнах сформувалася висока страхова культура: високою є частка добровільного страхування майна і відповідальності, розвиненими є види особистого страхування, зокрема медичне страхування, страхування життя, страхування від нещасних випадків.

В умовах існування єдиного економічного простору на території ЄС страховий ринок є не лише частиною фінансового ринку, а й істотним чинником конвергенції економічного розвитку країн. Базовими умовами побудови єдиного європейського страхового ринку стали:

- забезпечення свободи діяльності страховиків у всіх державах ЄС, що передбачає вільну можливість створення філій усередині держав ЄС для будь-якої з держав-членів. Крім того, європейські страхові компанії можуть незалежно надавати страхові послуги в межах ЄС без обов'язкового створення філії;
- гармонізація страхового законодавства у державах, що входять до Європейського Союзу, вироблення єдиних норм, зокрема фінансово-правових, що регулюють відносини у сфері страхування і функції державного регулювання страхової діяльності;
- чесна конкуренція на рівних умовах та неможливість використання заборонених елементів конкуренції, наприклад, самостійного вибору права контракту та режиму оподаткування, що може створювати нерівні умови конкуренції на території ЄС.

У державах, які входять до Європейського Союзу, вироблено єдині норми, що регулюють відносини у сфері страхування:

- процедуру ліцензування страхової діяльності, включаючи контроль за фінансовим станом, умовами страхування й обґрунтованістю страхових тарифів;
- єдиний порядок формування страхових резервних фондів;
- правила розміщення коштів страхових резервних фондів;
- норматив співвідношення між активами й зобов'язаннями страхової організації (маржа платоспроможності);
- форми і терміни надання бухгалтерської та статистичної звітності;
- порядок реєстрації страхових брокерів;
- реєстр страхових організацій;
- порядок призупинення й відкликання ліцензій на право здійснення страхової діяльності.

Органи страхового нагляду ЄС:

- Європейська рада з системних ризиків (European Systemic Risk Board (ESRB));
- Європейська системи фінансових наглядачів (European System of Financial Supervisors (ESFS));
- Європейський орган з регулювання страхової діяльності та діяльності щодо професійного пенсійного забезпечення (European Insurance and Occupational Pensions Authority (EIOPA)).

Регулятори почали працювати 1 січня 2011 року.

На європейському рівні міждержавна система регулювання страхування поєднує саморегулювання і державне регулювання. Саморегулювання здійснюється міжнародними об'єднаннями страховиків. Державне регулювання страхування на рівні ЄС ґрунтується на прийнятті та виконанні Директив ЄС, що видаються окремо зі страхування життя і «загального» страхування (тобто з інших видів).

Європейський Союз прийняв ряд директив, які визначають умови ведення страхового бізнесу. Це дозволило створити

спільну пруденційну базу, що базується на трьох поколіннях директив.

Особлива увага в Директивах ЄС приділяється організації страхового нагляду. Кожна країна має свою нормативно-правову основу страхової діяльності, систему страхового нагляду, які, незважаючи на спільні риси, мають національну специфіку.

Однак право ЄС має пріоритет над правом держав-членів ЄС і пряму дію незалежно від імплементації його норм у національне законодавство. Обов'язковою є інкорпорація норм права Європейського Союзу в національні системи права держав-членів ЄС.

Захист права Європейського Союзу здійснюється судами ЄС, практика яких заповнює правовий вакуум під час урегулювання колізій.

2. Формування єдиного страхового простору на території Європи.

Початком процесу формування єдиного страхового простору на території Європи і спільного страхового законодавства є укладання в березні 1957 р.

Римського договору.

Міждержавна система регулювання страхової діяльності, яка базується на трьох поколіннях Директив ЄС, формувалася у три етапи:

1-й етап (1973–1987 рр.) – зняття обмежень на діяльність філій і дочірніх організацій страховиків з держав ЄС. У цей період прийнято Директиви Першого покоління. Директивами Першого покоління було затверджено:

- єдину понятійну термінологію, застосовувану в законодавстві, що регулює страхову діяльність у державах Європейського Союзу;

- єдину класифікацію видів страхування як зі страхування життя, так і зі страхування іншого, ніж страхування життя, з метою ліцензування діяльності страхових організацій;
- принцип поділу страхових організацій на організації, що здійснюють страхування життя й страхування інше, ніж страхування життя;
- однакові вимоги до формування і складу страхових резервних фондів страхових організацій;
- однакові вимоги до розміщення активів, що покривають страхові резервні фонди;
- єдиний розмір нормативу платоспроможності й гарантійного фонду страхової організації.

2-й етап (1987–1992 рр.) – перехід до уніфікованого регулювання. На цьому етапі були прийняті Директиви другого покоління. Вони регламентували у страховому законодавстві Європейського Союзу:

- єдині принципи оцінювання фінансового стану страхових організацій;
- класифікацію ризиків у страхуванні іншого, ніж страхування життя;
- класифікацію ризиків у страхуванні;
- застосування правил страхового нагляду залежно від виду ризику.

3-й етап – з 1992 р. – функціонування єдиного європейського страхового ринку з уніфікованим регулюванням. Директиви Третього покоління завершили процес створення основ правового регулювання єдиного страхового простору. В них було регламентовано:

- систему «Європейський паспорт» (або принцип home country control), що ґрунтується на концепції «єдиної ліцензії» для страхових організацій держав ЄС;
- взаємне визнання систем правового регулювання страхової діяльності держав ЄС;

- здійснення нагляду за діяльністю страхових організацій, включаючи їх фінансово-правове регулювання органами держави, де страхова організація була спочатку заснована, незалежно від диференціації страхових ризиків, введеної Директивами Другого покоління;
- лібералізацію інвестування коштів страхових резервних і гарантійних фондів страхових організацій. Інвестиційна діяльність страхової компанії регулюється фінансово-правовими нормами законодавства держави, на території якої вона заснована, а не нормами держав, де страхова компанія фактично здійснює страхову діяльність.

3. Класифікація страхування в ЄС

Згідно із директивами ЄС, з 1 січня 1978 року держави члени використовують класифікацію, в якій виділено дві групи договорів страхування: «Life insurance» - «страхування життя» і «Non-life» - «не-життя» (або «General insurance» - «загальне страхування»).

Перша група об'єднує ті договори страхування, які не лише задовольняють потреби страхувальників у страховому захисті, а й здатні забезпечити їх інвестиційні інтереси, тобто уможливають нагромадження і капіталізацію страхових внесків. Це довгострокові договори страхування, які укладаються на 5, 10, 20, 30 і більше років.

Друга група договорів - це ті договори, які обслуговують потреби виключно у страховому захисті, без урахування інвестиційних інтересів страхувальників. Прикладом подібних договорів є договори страхування нерухомого майна, засобів транспорту, фінансово-кредитних ризиків тощо.

Перша група встановлює 7 класів довгострокового страхування (життя і пенсій) і друга - 18 класів загального страхування.

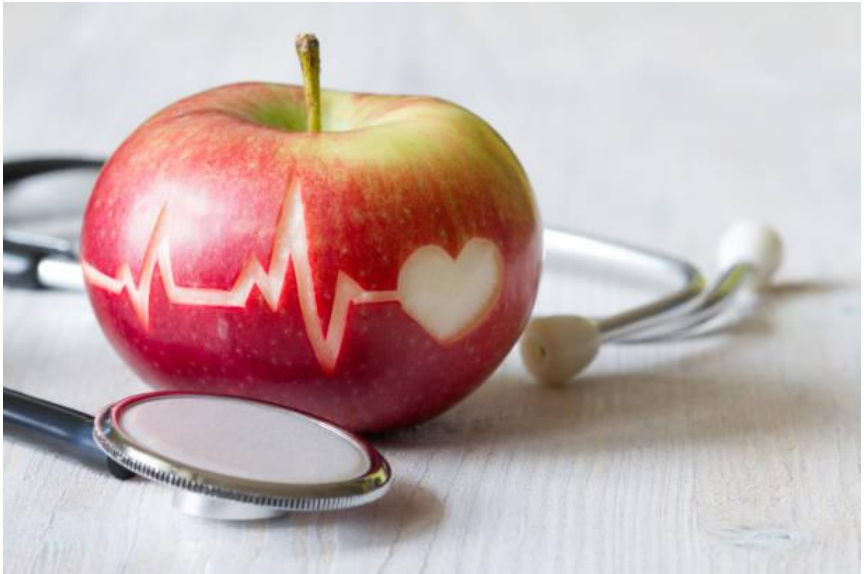

Рис. 11. Страхування життя.

Клас I. Страхування життя і щорічної ренти (ануїтетів).

Клас II. Страхування до шлюбу і народження дитини.

Клас III. Пов'язане довготермінове страхування життя.

Клас IV. Безперервне страхування здоров'я.

Клас V. Тонтіни.

Клас VI. Страхування виплати капіталу.

Клас VII. Страхування пенсій.

Загальні види страхування (рис. 12. – файл рисунки Модуль 2):

Клас 1. Страхування від нещасних випадків.

Клас 2. Страхування на випадок хвороби.

Клас 3. Страхування наземних транспортних засобів.

Клас 4. Страхування залізничного транспорту.

Клас 5. Страхування авіаційної техніки.

Клас 6. Страхування суден.

Клас 7. Страхування вантажів (товарів у дорозі).

Клас 8. Страхування від пожеж і стихійного лиха.

Клас 9. Страхування власності.

Клас 10. Страхування відповідальності власників моторизованих транспортних засобів.

Клас 11. Страхування відповідальності власників авіаційної техніки.

Клас 12. Страхування відповідальності власників суден.

Клас 13. Страхування загальної відповідальності.

Клас 14. Страхування кредитів.

Клас 15. Страхування поручительств (застави).

Клас 16. Страхування фінансових втрат.

Клас 17. Страхування судових витрат.

Клас 18. Страхування фінансової допомоги.

Нагляд за фінансовим станом страхових організацій передбачає контроль за відповідністю рівня її платоспроможності, розміром страхових резервних фондів, розміщенням коштів страхових резервних фондів зі страхування життя та інших видів страхування, розміром коштів фондів, утворених відповідно до зобов'язань за кожним видом страхування.

Забезпечення фінансової стабільності та платоспроможності страхових організацій є пріоритетним напрямом у регулюючій діяльності органів страхового нагляду європейських країн. Рівень платоспроможності страхових організацій визначається як перевищення його активів над зобов'язаннями за укладеними договорами. Для забезпечення фінансової надійності страхових організацій використовуються резерв платоспроможності та страхові резервні фонди.

Режим забезпечення платоспроможності, створений у 70-ті роки ХХ ст., було змінено і модернізовано в рамках пакету «Платоспроможність 1» (Solvency I). Пізніше був прийнятий пакет «Платоспроможність 2» (Solvency II) задля створення такої системи забезпечення платоспроможності, яка б краще

відповідала дійсним ризикам страхової компанії. Solvency II складається з трьох компонентів:

- Компонент I. Наявність достатніх фінансових ресурсів.
- Компонент II. Наявність адекватної системи управління.
- Компонент III. Вимоги до звітності та системи розкриття інформації.

Встановлення більш жорстких вимог достатності капіталу та ризик-менеджменту сприяє зменшенню ризиків неплатоспроможності страховика, збитків споживача та дестабілізації ринка.

4. Правовий режим оподаткування діяльності страхових компаній

Кожна держава-член ЄС в особі органів страхового нагляду – повинна встановити для всіх страхових організацій фінансово-правові норми щодо формування страхових резервних фондів і розміщення фондів тільки у встановлених нормах активах. Перелік можливих напрямів інвестицій дуже великий і відповідає потребам не лише страхових компаній держав - членів ЄС, а й страхових компаній держав, що не входять до ЄС. Активи, що покривають страхові резервні фонди, можуть бути розміщені в будь-якій державі ЄС. У Директивах ЄС Третього покоління регламентують перелік «дозволених» активів та відносні мінімальний і максимальний рівні вкладання у певні активи коштів страхових резервних фондів.

У сфері оподаткування страхової діяльності законодавцям Європейського Союзу не вдалося досягти уніфікації та гармонізації фінансового законодавства. Оподаткування у сфері страхування регулюється насамперед нормами національних законодавств держав-членів ЄС.

Особливості правового режиму оподаткування діяльності страхових організацій в ЄС:

- не уніфіковано об'єкти оподаткування та ставки податків;

- не оподатковуються перестрахові премії та страхові премії за договорами обов'язкового соціального страхування, а також майже у всіх країнах страхові премії зі страхування міжнародних перевезень вантажів;
- не оподатковуються страхові премії зі страхування життя, якщо договір страхування укладається на досить тривалий термін.

В Європейському Союзі проводиться політика, спрямована на створення внутрішнього ринку послуг страхових посередників. Відносно їх діяльності було запроваджено Директиву 2002/92/ЄС для створення правових засад, які забезпечують високий рівень професіоналізму та компетенції страхових посередників і водночас гарантують високий рівень захисту інтересів споживача.

Приклади

Страховання робить великий внесок в економічне зростання і розвиток:

- полегшує економічні операції, забезпечуючи передачу ризику та відшкодування.
- заохочує управління ризиками та просування безпечних методів.
- сприяє фінансовій стабільності, надаючи довгострокові інвестиції в економіку.
- заохочує стабільні та стійкі заощадження та пенсійне забезпечення.

Ключові характеристики Європейського ринку страхування.

Рис. 13. Ключові характеристики ринку страхових послуг ЄС.

Відновлення економіки та фінансових ринків у 2021 році позитивно вплинула на 15 найбільших європейських страхових груп, що збільшило дохід від премій на 9,1% у 2021 році, досягнувши 579,28 млрд євро. Усі групи мали зростання премії, зокрема французькі банківсько-страхові компанії Sogecap

(38,3%), BNP Paribas Cardif (30,6%), Credit Agricole Assurance (23,8%) і CNP Assurances (17,6%). В рейтингу 2021 р. такі компанії як Аха, Allianz і Generali продовжують лідувати, на них припадає 45% сукупних премій усіх груп, що входять до рейтингу. Німецькі групи Talanx і R+V відзначили значне зростання завдяки високій продуктивності свого бізнесу страхування. Особливої уваги заслуговують показники італійської групи Poste Vita, премії зросли на 87,7% за останні одинадцять років.

[2021 ranking of the largest European Insurance Groups.](#)

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте страховий ринок Європейського Союзу.
2. Розкрийте класифікацію видів страхування в Європейському Союзі.
3. Охарактеризуйте структуру страхового ринку Європейського Союзу.
4. Яким чином організовано загальноєвропейську систему страхового нагляду?
5. Які органи здійснюють нагляд за діяльністю страхових компаній в європейських державах?
6. Охарактеризуйте засади нагляду за страховою діяльністю в окремих державах Європи. 7. Як забезпечується нагляд за діяльністю страхових посередників в державах Європи?
8. Які існують об'єднання страховиків (страхових посередників) у межах Європейського Союзу?
9. Охарактеризуйте інституційну структуру та особливості розвитку страхового ринку на прикладі конкретної держави Європейського Союзу.
10. Охарактеризуйте канали збуту страхових послуг в Європейському Союзі.
11. Охарактеризуйте особливості інвестиційної діяльності страхових компаній в Європейському Союзі.
12. Охарактеризуйте три покоління директив ЄС щодо регулювання страхової діяльності.
13. Визначте особливості контролю платоспроможності страхових компаній в Європейському Союзі.
14. Назвіть вимоги правил єдиної ліцензії на здійснення страхової діяльності в Європейському Союзі.
15. Охарактеризуйте міжнародні стандарти в системі забезпечення фінансової безпеки страхового та перестрахового ринків (SOLVENCY I, SOLVENCY II).

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 4-7).
2. Дегтяр А. О., Соболев Р.Г. [Державне регулювання страхової діяльності у країнах ЄС](#) / Національний університет цивільного захисту України.
3. Поліщук Є. А., Маюрченко В. В. [Розвиток ринку страхування життя України та країн Європи](#). Інвестиції: практика і досвід. 2020. № 24. С. 10-18.
4. [Європейські стандарти платоспроможності страхових компаній \(Solvency 1 та Solvency 2\)](#) / Україна фінансова // Інформаційно-аналітичний портал Українського агентства фінансового розвитку..
5. Заблоцька Р., Михайлов Р. Проблеми формування комунітарного страхового ринку ЄС. Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка. Міжнародні відносини. 2012. № 38-39. С. 45-50.
6. [Національна комісія, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг](#). Офіційний сайт.
7. Офіційна сторінка європейської статистичної організації Євростат.
8. Офіційний сайт Європейської федерації страховиків та перестраховиків Insurance Europe.

Семінари

Тема. Правовий режим оподаткування діяльності страхових компаній.

1. Принципи дворівневої системи податкового регулювання страхової діяльності в ЄС.

2. Порівняльна характеристика оподаткування страхових компаній в ЄС і в Україні.

3. Подвійне оподаткування страхових компаній: за або проти?

Практичні завдання

- Вибрати із статистичного збірника «[European Insurance Overview 2021](#)» показники, що в цілому характеризують страховий ринок ЄС і надати їм характеристику;
- На основі статистичних даних оцінити структуру страхового ринку ЄС ;
- Результати представити графічно і надати стислий аналіз наведених статистичних даних

Тема 7. Фінансовий нагляд в Європейському Союзі

Поняття та його визначення

Фінансовий нагляд - це система, яку використовує уряд країни, щоб гарантувати стійкість фінансового сектору і фінансової системи та їх безпеку.

Базельський комітет з питань банківського нагляду – це комітет наглядових установ, заснований керівниками центральних банків держав-членів Групи 10 у 1975 році.

Міжнародний валютний фонд – це міжнародна наднаціональна валютно-кредитна організація, створена з метою регулювання валютних відносин між державами – членами ООН.

Європейська рада із системних ризиків (ESRB) – це установа, що відповідає за здійснення макропруденційного нагляду за фінансовою системою ЄС із метою запобігання та зменшення системних ризиків фінансової стабільності в ЄС.

Європейський орган із цінних паперів та ринків (ESMA) – це незалежний орган ЄС, який сприяє стабільності фінансової системи ЄС шляхом забезпечення стійкості, прозорості, ефективності та належного функціонування ринків цінних паперів, а також захисту прав інвесторів.

Європейська банківська асоціація (EBA) – це незалежний орган ЄС, який працює, щоб забезпечити ефективне і послідовне регулювання і нагляд європейського банківського сектору.

Базельські угоди - це серія банківських нормативних актів, узгоджена Базельським комітетом з банківського нагляду (BCBS), групою, до складу якої входять представники 27 великих фінансових центрів, метою якої є регулювання фінансів і банківської практики на міжнародному рівні.

Основні теоретичні положення

1. Сутність і основні положення системи фінансового нагляду в ЄС

У широкому розумінні фінансовий нагляд є системою, яку використовує уряд країни, щоб гарантувати стійкість фінансового сектору і фінансової системи та їх безпеку. Сутність поняття «фінансовий нагляд» полягає в наступному:

- по-перше, це форма діяльності державних органів із забезпечення законності у фінансовому секторі;
- по-друге, це комплекс заходів, здійснюваний наглядовими органами для забезпечення повної відповідності діяльності фінансових установ вимогам щодо їх діяльності;
- по-третє, це система формальних і неформальних способів виявлення недотримання або порушення умов діяльності фінансовими установами.

Уряд у широкому розумінні здійснює нагляд за діяльністю фінансових установ із двох основних причин:

захист споживачів – для створення системи правил, запобігання диспропорціями і збоїв у роботі ринку;

збереження фінансової стійкості – явного суспільного товару, що обумовлює більш складні рамки регулювання і нагляду.

До критеріїв відповідності фінансового нагляду сучасним європейським вимогам та вимогам ефективності відносять такі:

- фінансовий нагляд повинен реалізовуватися із урахуванням принципів системності;
- спрямованість фінансового нагляду на дотримання вимог щодо діяльності фінансових установ;
- фінансовий нагляд повинен бути якомога більше наближеним до ринку, тобто мати можливість реагувати на

ринкові зміни, проте не перешкоджати розвитку ринкових інновацій;

- фінансовий нагляд повинен бути нейтральним щодо конкуренції, тобто повинен діяти принцип «однакові ризики, однакові правила» та поширюватися як на міжнародну конкуренцію у фінансовому секторі, так і конкуренцію усередині фінансового сектора – між різними сферами фінансової діяльності;
- прагнення до оптимізації співвідношення «витрати – ефект» для здійснення фінансового нагляду.

Основними напрямками розвитку та удосконалення фінансового нагляду в європейських державах є:

- уніфікація ключових принципів регулювання банківського, страхового секторів та ринку цінних паперів для більш пильного врахування системного ризику і забезпечення стабільності функціонування фінансового сектору в цілому та уникнення умов регуляторного арбітражу;
- трансформація об'єкта фінансового нагляду з окремих фінансових установ до фінансових груп і фінансових конгломератів, які здійснюють діяльність паралельно в декількох сегментах фінансового сектору, що вимагає більш високої координації дій наглядових органів;
- посилення вимог щодо установ, що здійснюють діяльність із кредитними та дефолтними свопами, іншими фінансовими продуктами, забезпеченими фінансовими активами;
- розроблення міжгалузевих стандартів відносно аналогічних видів діяльності незалежно від того, у якому сегменті фінансового сектору вони здійснюються.

З огляду на спрямованість фінансового нагляду на зниження системного ризику фінансового сектору розрізняють мікро- і макропруденційний фінансовий нагляд.

Мікропруденційний нагляд спрямований на забезпечення стабільності діяльності фінансових установ та запобігання їх банкрутства. Він являє собою нагляд за стабільністю фінансового сектору загалом і передбачає зокрема здійснення аналізу ризиків, що виникають внаслідок колективних дій

фінансових установ, схильності фінансової системи до потенційних шоків та аналізу макроекономічних наслідків у разі поширення проблем у фінансовій сфері.

Основоположною концепцією політики макропруденційного нагляду є контрциклічне регулювання. Об'єктом макропруденційного нагляду є взаємовідносини між фінансовими посередниками, ринками, інфраструктурою фінансового ринку, а також між фінансовою системою і реальною економікою. Макропруденційний фінансовий нагляд відрізняється від мікропруденційного нагляду використанням нового, більш прогресивного підходу щодо аналізу стійкості фінансової системи і фінансового сектору, який відбувається на агрегованому рівні, а не на рівні окремих фінансових установ. До уваги беруть увесь фінансовий ринок, а не лише банківські установи; аналізуються взаємозв'язки між системоутворювальними фінансовими установами, середніми та дрібними для уникнення ситуації ефекту «доміно».

2. Міжнародні організації з фінансового нагляду

Основними міжнародними та європейськими організаціями, які займаються розробленням, упровадженням й удосконаленням засад фінансового нагляду, є:

- Базельський комітет з питань банківського нагляду (BCBS);
- Міжнародний валютний фонд (IMF);
- Інститут фінансової стабільності (IFS);
- Міжнародна асоціація органів страхового нагляду (IAIS);
- Міжнародна асоціація органів нагляду за недержавними пенсійним фондами (IOPS);
- Міжнародна асоціація кредитних спілок (WOCCU);
- Міжнародна організація комісій з цінних паперів (IOSCO);
- Об'єднаний форум із питань функціонування фінансових конгломератів.

- Європейська система фінансових наглядачів (ESFS);
- Європейська рада з системних ризиків (ESRB);
- Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA);
- Європейський банківський орган (EBA);
- Європейська організація зі страхування та пенсійних фондів (EIOPA).

Базельський комітет з питань банківського нагляду складається з представників вищого керівництва наглядових органів та центральних банків наступних держав: Бельгії, Канади, Франції, Німеччини, Італії, Японії, Люксембургу, Нідерландів, Іспанії, Швеції, Швейцарії, Сполученого Королівства Великобританії та Північної Ірландії і Сполучених Штатів Америки. Базельський комітет займається виробленням і координацією основних засад банківського нагляду і регулювання. Головним напрямом діяльності Комітету є розробка міжнародних стандартів із регулювання та нагляду за банківською сферою.

Діяльність міжнародного валютного фонду зосереджена на нагляді за виконанням установлених правил поведінки у галузі валютно-фінансових відносин, а також наданні ресурсів для фінансування дефіцитів платіжних балансів тим країнам, які цього потребують.

Банк міжнародних розрахунків та Базельський комітет з банківського нагляду спільно створили Інститут фінансової стабільності наприкінці 1998 р., основною метою якого є стабілізація світової фінансової системи та міжнародних фінансових інституцій, насамперед шляхом допомоги в здійсненні стійкого розумного нагляду.

Основними завданнями Міжнародної організації пенсійного нагляду є: встановлення стандартів наглядової та регуляторної діяльності, пов'язаної з діяльністю недержавних пенсійних фондів і з урахуванням різних приватних пенсійних систем, участь у роботі відповідних міжнародних органів у сфері нагляду за діяльністю пенсійних фондів, зокрема спільних заходів щодо поліпшення статистичного збирання та аналізу і ін.

Міжнародна асоціація кредитних спілок є глобальною торговою асоціацією та агенцією з розвитку кредитних спілок, а також виступає від імені глобальної системи кредитних спілок перед міжнародними організаціями і працює з національними урядами щодо вдосконалення законодавства та регулювання.

Міжнародна організація комісій із цінних паперів об'єднує національні комісії з цінних паперів, що здійснюють нагляд та регулювання цього сегмента фінансового ринку.

3. Європейські організації з фінансового нагляду

У 2010–2011 рр. в ЄС було створено Європейську систему фінансового нагляду (ESFS), ключовими інституціями якої на європейському рівні стали Європейська рада із системних ризиків (ESRB) та створені за пропозицією Європейської комісії три секторальних органи, які розпочали свою роботу із січня 2011 р.:

- Європейський орган з цінних паперів та ринків (ESMA),
- Європейський банківський орган (EBA),
- Європейський орган зі страхування та пенсійних фондів (EIOPA).

Європейська рада із системних ризиків (ESRB) відповідає за здійснення макропруденційного нагляду за фінансовою системою ЄС із метою запобігання та зменшення системних ризиків фінансової стабільності в ЄС, що виникають у процесі фінансового розвитку, ураховуючи макроекономічні тенденції, а також уникнення та поширення фінансових ризиків.

Європейський орган із цінних паперів та ринків (ESMA) є незалежним органом ЄС, який сприяє стабільності фінансової системи ЄС шляхом забезпечення стійкості, прозорості, ефективності та належного функціонування ринків цінних паперів, а також захисту прав інвесторів.

Європейська банківська асоціація (EBA) є незалежним органом ЄС, який працює, щоб забезпечити ефективно і послідовно регулювання і нагляд європейського банківського

сектору. Основними цілями діяльності цієї організації є підтримка фінансової стабільності в ЄС і забезпечення цілісності, ефективності та впорядкованого функціонування банківського сектору.

Європейський орган із регулювання страхової діяльності та діяльності з недержавного пенсійного забезпечення (ЕІОРА) створений для покращання функціонування внутрішнього ринку, включаючи, зокрема, належне та ефективне регулювання та нагляд; забезпечення стабільного, прозорого, ефективного і належного функціонування фінансових ринків; посилення міжнародної координації у сфері нагляду за діяльністю страховиків та пенсійних фондів; попередження регуляторного арбітражу та вирівнювання конкурентних умов у різних юрисдикціях; забезпечення належного регулювання і нагляду за ризиками у сфері страхування, перестраховування та недержавного пенсійного забезпечення.

4. Європейські та міжнародні стандарти професійної діяльності у сфері фінансового нагляду

Рис. 14. «Базель I». Стандарти достатності капіталу.

На міжнародному рівні основні нормативно-правові і рекомендаційні документами:

• рекомендаційні та нормативні документи Базельського комітету, основними є «Міжнародне наближення визначення капіталу та нормативів капіталу» («Базель I», 1988 р. (рис. 14 – файл рисунки Модуль 2), «Основні принципи ефективного банківського нагляду» (1997 р.), «Поправки до Базельської угоди про капітал» (серед них найвідомішою є «Поправка щодо врахування ринкових ризиків», 1996 р.) та «Нова концептуальна основа Угоди про капітал» («Базель II», 2004 р.), консультативні документи – «Поліпшення механізму Базеля II та перегляд механізму ринкових ризиків за Базелем II» («Базель III», 2010 р.) при цьому кожен новий документ удосконалює, а не відміняє попередні;

- «Індикатори фінансової стійкості – концепції та визначення» (Financial Soundness Indicators (FSIs) – Concepts and Definition) розроблені Міжнародним валютним фондом у 2001 р. для цілей проведення макропруденційного аналізу і відображають поточний фінансовий стан та стійкість фінансових установ країни та їх контрагентів із секторів нефінансових корпорацій та домогосподарств;
- Стандарти Міжнародного валютного фонду щодо структуризації фінансового сектора;
- Рекомендації та нормативні документи Міжнародної асоціації органів страхового нагляду, основними з яких є «Основні принципи нагляду за страховою діяльністю» (1997 р.), «Стандарт ліцензування», «Стандарти здійснення виїзних перевірок», «Стандарти нагляду стосовно деривативів», «Принципи побудови нагляду за діяльністю міжнародних страхувальників і страхових груп та їх підрозділів за кордоном» (так званий страховий конкордат), «Настанова щодо регулювання страхової справи та нагляду для країн із ринковою економікою, що перебуває в процесі становлення» та ін.;

- рекомендації Міжнародної організації комісій із цінних паперів, найважливішим документом серед яких є «Цілі та принципи регулювання операцій із цінними паперами»;
- рекомендації Об'єднаного форуму, серед яких найважливіше значення мають «Нагляд за фінансовими конгломератами» (1999 р.) і «Концентрація ризиків» (1999 р.).

Основні документи ЄС:

«Solvency I» і «Solvency II», що встановлюють вимоги щодо достатності капіталу та ризик-менеджменту у страхуванні;

Директива 2002/87/ЄС про здійснення додаткового нагляду за кредитними установами, страховими та інвестиційними фірмами, що входять до фінансового конгломерату (European Parliament and Council Directive 2002/87/EC of 16 December 2002 on the supplementary supervision of credit institutions, insurance undertakings and investment firms in a financial conglomerate and amending Council Directives 73/239/EEC, 79/267/EEC, 92/49/EEC, 92/96/EEC, 93/6/EEC, 93/22/EEC, 98/78/EC and 2000/12/EC) встановлює критерії ідентифікації фінансових конгломератів та визначає додаткові вимоги щодо діяльності фінансових посередників, фінансових конгломератів.

Приклади

Тривалий час в системі регулювання фінансового ринку значна увага приділялась виключно пруденційному (мікропруденційному) нагляду, який базується на регулярному проведенні оцінки загального фінансового стану фінансової установи, результатів діяльності системи та якості управління нею, дотримання обов'язкових нормативів та інших показників і вимог, що обмежують ризики за операціями з фінансовими активами. Після глобальної фінансової кризи 2007–2008 років політики в усьому світі зосередилися на аналізі передумов та розробці заходів щодо усунення недоліків, виявлених у фінансовому регуляторному середовищі. Чимало регулюючих органів розпочали суттєві системні реформи. Було також скоординовано глобальне зусилля, спрямоване на пошук ефективніших заходів з управління ризиками у фінансовому секторі (особливо системного ризику) на національному та міжнародному рівнях.

На тлі світової фінансової кризи набула значного поширення «макропруденційна концепція», відносно до якої системні ризики можуть бути викликані різними факторами (екзогенними й ендогенними), але часто виникають унаслідок колективних дій окремих фінансових установ. Відповідно було розроблено інші інструменти для упередження ризиків або принаймні зменшення їхнього впливу.

Як засвідчив досвід кризи, виконання окремими установами базових нормативів не є безумовною гарантією того, що системні ризики для фінансового сектору мінімізовано. У результаті, центральні банки країн світу почали створювати окремі підрозділи з фінансової стабільності, спеціалізовані на макропруденційному аналізі й регулюванні, а в регулюванні фінансових ринків країн світу виникла ще одна функція - забезпечення фінансової стабільності.

Ще один важливий напрям, якому почали приділяти особливу увагу в післякризовий період, - регулювання ринкової поведінки (РП). У світі відсутнє уніфіковане глобальне

визначення ринкової поведінки. Різні юрисдикції використовують наступні терміни: «ведення ділового регулювання» (conduct of business regulation), «регулювання ринкової поведінки» (market conduct regulation), «регулювання роздрібною торгівлі» (retail regulation). Проте основу нагляду за ринковою поведінкою становлять в першу чергу правила прозорості (транспарентності), цілісність ринку, правила продажу фінансових послуг та вирішення спорів.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризуйте існуючі моделі фінансового нагляду, відмінності між ними та досвід держав ЄС щодо їх впровадження
2. Які чинники впливають на вибір моделі фінансового нагляду? Продемонструйте дію цих чинників на прикладі держави ЄС.
3. Які передумови і чинники зумовили запровадження моделі єдиного нагляду в державах ЄС?
4. Охарактеризуйте засади нагляду за діяльністю банківських установ у державах ЄС.
5. Які органи здійснюють нагляд за діяльністю страхових компаній у державах ЄС?
6. Яким чином забезпечується фінансовий нагляд за фондовим ринком у державах ЄС?
7. Які наглядові дії уповноважені здійснювати центральні банки держав ЄС?
8. Яке місце в системі фінансового нагляду відведене Європейському центральному банку?
9. Яким чином організовано загальноєвропейську систему фінансового нагляду?
10. Охарактеризуйте розвиток базельських засад фінансового нагляду за діяльністю банківських установ.

Додаткові джерела

1. [Європейські студії у фінансах](#) : навч. посіб. / І. О. Школьник, А. Ю. Семенов, В. М. Кремень та ін. ; за заг. ред. І. О. Школьник, А. Ю. Семенова. Суми : Сумський державний університет, 2017. 214 с. (роз. 4-7).
2. Гойванюк М.П. [Моделі побудови систем банківського регулювання та нагляду](#) // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Випуск №7, част. 4. Херсон., 2014. С. 186–190.
3. [Single Supervisory Mechanism](#): офіц. веб-сайт.
4. [Banking union](#): офіц. веб-сайт.
5. [Національний банк України](#). Нагляд : офіц. Веб-сайт.

Семінари

Тема. Сутність і основні положення системи фінансового нагляду в ЄС.

1. Європейська система фінансового: мета утворення, основні функції, рівні функціонування, структурна будова.
2. Європейський рада з системних ризиків: мета діяльності і основні функції.
3. Основні інституції мікропруденційного нагляду: сектори діяльності, функції, вплив на фінансовий ринок.
4. Розгляд кейсу.

Практичні завдання

- Порівняйте системи фінансового нагляду держав ЄС і України за інституційною структурою, правовою основою функціонування, за цілями, завданнями, функціями та повноваженнями (представити у вигляді таблиці);
- Визначте засади нагляду і аудиту за діяльністю органів фінансового нагляду в ЄС і в Україні (представити у вигляді схеми);
- Порівняйте системи підзвітності органів фінансового нагляду громадськості (підготувати письмову відповідь).

Рамки ринкової поведінки та досвід держав ЄС

Альянс із фінансової інклюзії (AFI) у своїх керівних принципах із нагляду за ринковою поведінкою визначають ринкову поведінку постачальників фінансових послуг як підходи, які постачальник використовує під час розробки фінансових послуг та у процесі управління відносинами з клієнтами і громадськістю, зокрема використання посередників (представників або агентів). На ринкову поведінку впливає багато факторів, зокрема:

- інституційні рамки - законодавство, інфраструктура та інституції, необхідні для збереження прозорих, конкурентних і справедливих ринків.
- фактори пропозиції - встановлена культура бізнесу та здійснення фінансових послуг, найкращі практики та поведінка надавачів фінансових послуг (НФП). Що стосується пропозиції, то регулятори захищають населення від недобросовісної ринкової практики, встановлюючи вимоги та контролюючи вихід на ринок фінансових установ, ринкову діяльність та вихід на ринок через ліцензування, моніторинг виїзних перевірок та інших контрольних процесів. У сукупності ці регуляторні практики є регулюванням ринкової поведінки та наглядом;
- фактори попиту - очікування споживачів, довіра споживачів та фінансові можливості.

Регулятори використовують політики ринкової поведінки для посилення цих трьох факторів і створення стійкішої, справедливішої та надійнішої фінансової екосистеми для споживачів.

Щоб детально ознайомитися з тим, як у Європейському союзі наглядають за ринковою поведінкою, звернімо увагу на юрисдикції, в яких побудована функціональна модель нагляду

за фінансовим ринком Twin peaks. Вона означає, що розподіл повноважень між регуляторами здійснюється відповідно до завдань/функцій, які куруються по всіх сегментах:

- регулятор системного ризику (prudential regulator);
- регулятор діяльності на фінансовому ринку (market conduct regulator).
- У країнах з моделлю Twin peaks виконання функції регулювання ринкової поведінки здійснюється окремим регулятором. В ЄС – це Велика Британія (нині вийшла із складу ЄС), Бельгія, Нідерланди.

Велика Британія. Орган нагляду за фінансовою поведінкою - FCA (Financial Conduct Authority). Стратегічна мета FCA полягає в забезпеченні належного функціонування відповідних ринків, а оперативні цілі такі: підвищення цілісності фінансової системи (здійснює нагляд за поведінкою на ринку оптових продажів, регулює ринок цінних паперів, розробляє регуляції для захисту ринків, здійснює регуляції для усунення зловживань на ринку і т.п.), сприяння конкуренції (допомагає споживачам отримати від надавачів фінансових послуг необхідну інформацію, зобов'язує надавати якісну інформацію споживачам про продукти та послуги, забезпечує справедливу конкуренцію, сприяє виходу на ринок фінансових послуг нових НФП і ін.), захист споживачів (забезпечення того, щоб клієнти були пріоритетом для бізнесу, спостереження за тим, які надавачі фінансових послуг можуть бути учасниками фінансового ринку, постійна інформаційна підтримка споживачів).

Бельгія. Орган нагляду за фінансовою поведінкою - FSMA (Financial Services and Markets Authority). Компетенції FSMA належать до таких шести областей: спостереження за фінансовими ринками та контроль за розповсюдженням фінансової інформації НФП; нагляд за дотриманням правил ділової поведінки; нагляд за продуктами та послугами; нагляд за надавачами фінансових послуг; нагляд за додатковим пенсійним забезпеченням; участь у покращенні фінансової освіти.

Нідерланди. Орган нагляду за фінансовою поведінкою - AFM (The Dutch Authority for the Financial Markets). Місія AFM передбачає три стратегічні мети: сприяння справедливому та сумлінному наданню фінансових послуг, сприяння справедливому та ефективному функціонуванню ринків капіталу, сприяння стабільності фінансової системи. (Овдій Ю. [Регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку: міжнародний досвід та поточний стан в Україні](#)).

Питання:

Які регуляторні органи України здійснюють пруденційний нагляд і функції нагляду та регулювання ринкової поведінки учасників фінансового ринку. Чи є відмінності між практикою Великою Британії, Нідерландів, Бельгії, України. Результати представити у вигляді схем і/або таблиць.

Тести до 2 модуля

Інформація про посібник

Ткаченко О. Фінансова система ЄС: електронний навчальний посібник. Київ: МДУ, 2024. URL: [посилання на репозитарій](#)

Посібник призначено для здобувачів вищої освіти ОП «Менеджмент зовнішньоекономічної діяльності» (рівень ВО - бакалавр)

Рецензенти:

Омельченко В.Я., доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та фінансів Маріупольського державного університет

Князева Т.В., доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри маркетингу Національного авіаційного університету

Оржель О., доктор наук з державного управління, кандидат філологічних наук, доцент, головний науковий співробітник відділу взаємодії університетів і суспільства Інституту вищої освіти НАПН України

Розглянуто та затверджено на засіданні Вченої Ради МДУ (протокол № 10 від 28.03.2024р.).

Посібник підготовлено у рамках виконання Проєкту «Відродження переміщених університетів: посилення конкурентоспроможності, підтримка громад» / «Reinventing displaced universities: enhancing competitiveness, serving communities» (REDU) (2020-2024 роки)

Публікація підготовлена за фінансової підтримки Європейського Союзу. Її зміст є виключною відповідальністю Олени Ткаченко / Маріупольського державного університету і не обов'язково відображає позицію Європейського Союзу.

This publication was produced with the financial support of the European Union. Its contents are the sole responsibility of Olena Tkachenko / Mariupol State University and do not necessarily reflect the views of the European Union.

Маріупольський державний університет
Навчально-науковий інститут управління
© О. Ткаченко
Фінансова система ЄС